

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки та соціальної роботи

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
В СТУДЕНТІВ-МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Дипломна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка VI курсу, групи 601
спеціальності 231 «Соціальна робота»
Торак Інна Юріївна

Керівник:

к. пед. н. Андрійчук Світлана Василівна

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри № _4_

від «_23_» листопада 2021 р.

завідувач кафедри _____ Людмила Тимчук

Чернівці – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОГО СПЕЦІАЛІСТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	8
1.1. Історичні аспекти виникнення етичних традицій в соціальній роботі	8
1.2. Сутність поняття «професійно-етична культура» та аналіз її основних складових	14
1.3. Нормативно-правова база з питань формування професійно-етичної культури соціальних працівників	20
Висновки до першого розділу	26
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СПЕЦІАЛІСТА У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	28
2.1. Вивчення основних аспектів розуміння професійно-етичної культури майбутніми соціальними працівниками, що здобувають освіту у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича	28
2.2. Дослідження професійної етики та культури як показників фахової компетентності працівників Чернівецького міського центру соціальних служб	33
2.3. Можливості формування професійно-етичної культури майбутніх працівників соціальної сфери під час навчання у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича	40
Висновки до другого розділу	47
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
ДОДАТКИ	59

АНОТАЦІЯ

Торак І.Ю. Формування професійно-етичної культури в студентів-майбутніх соціальних працівників. – На правах рукопису.

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня магістра. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2021.

У дипломній роботі здійснено аналіз історичних аспектів виникнення етичних традицій у соціальній роботі, визначено сутність поняття «професійно-етична культура» та виділено її основні складові; охарактеризовано нормативно-правові основи формування професійно-етичної культури соціальних працівників. У рамках дипломного проєкту проведено дослідження рівня розуміння сутності професійно-етичної культури майбутніми соціальними працівниками та спеціалістами, що надають соціальні послуги населенню, та здійснено порівняльний аналіз отриманих результатів. Вивчено можливості формування професійно-етичної культури майбутніх соціальних працівників під час їх підготовки у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича.

Ключові слова: професійна етика, професійно-етична культура, етичні принципи соціальної роботи, професійні цінності, клієнтоцентризм.

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку соціальної освіти в Україні відбуваються зміни, зумовлені особливістю переходу освітніх програм від традиційної до компетентнісно-орієнтованої системи, що посилюється процесом входження вітчизняної вищої освіти до європейського простору. У зв'язку з цим актуальності набуває питання вдосконалення системи підготовки висококваліфікованих кадрів, де можливо активізувати та поєднати наявні вітчизняні традиції й інноваційні підходи підготовки молодих спеціалістів та упровадження нововведень у практику соціальної роботи [43].

Сьогодні в Україні на законодавчому рівні вже затверджено систему стандартів з кожного освітньо-кваліфікаційного рівня та профілю підготовки майбутніх соціальних працівників. Ці стандарти містять у собі вимоги до компетентності та професійно-етичної системи діагностики якості підготовки студентів. Професійно-етична компетентність спеціаліста разом з основними дидактичними одиницями стають складовими компонентами державних освітніх програм, які готують висококваліфікованих спеціалістів.

Питання професійно-етичної культури спеціаліста, що працює в соціальній сфері, безперечно, надзвичайно актуальне. Проте у науковій літературі до його аналізу підходять достатньо поверхнево, розкриваючи лише окремі аспекти проблеми. Зокрема, дослідження педагогічної культури як складової педагогічної компетентності знаходимо у працях І.А.Зязюна, Ю.С.Красильника, Н.В.Кузьміної, І.П.Манохи та інших; поняття етики у соціальній роботі розкривають В.Л.Андрущенко, А.В.Бобовська, Д.М.Годлевська, С.О.Олійник, Т.В.Тучак, О.В.Федорова. Специфіка формування професійно-етичної культури студентів, що здобувають фах соціального працівника, у наукових дослідженнях розглядається доволі фрагментарно, що і зумовило вибір теми дипломної роботи: **«Формування професійно-етичної культури в студентів-майбутніх соціальних працівників»**.

Об’єкт дослідження – підготовка майбутніх фахівців соціальної роботи у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – формування професійно-етичної культури майбутнього соціального працівника у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича.

Мета дипломної роботи – дослідити можливості формування професійно-етичної культури майбутніх соціальних працівників під час навчання в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича.

Для реалізації поставленої мети було визначено такі **завдання дослідження**:

- охарактеризувати історичні аспекти виникнення етичних традицій у соціальній роботі, визначити сутність поняття «професійно-етична культура» та її основні складові;

- проаналізувати нормативно-правові основи формування професійно-етичної культури соціальних працівників;

- дослідити рівень розуміння сутності професійно-етичної культури майбутніми соціальними працівниками та спеціалістами, що надають соціальні послуги населенню, та здійснити порівняльний аналіз отриманих результатів;

- визначити можливості формування професійно-етичної культури майбутніх соціальних працівників під час їх підготовки у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича.

У дослідженні використано такі **методи**: *теоретичні*: аналіз наукової літератури з проблеми професійно-етичної культури, аналіз нормативно-правових документів та документації щодо фахової підготовки майбутніх соціальних працівників у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, метод порівняльного аналізу, систематизація, порівняння, зіставлення здобутих фактів, узагальнення результатів дослідження; *емпіричні*: аналіз документів, онлайн-опитування з використанням сервісу google-forms, спостереження, бесіда, тренінгові методи.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: наукові положення про поняття, форми та методи соціальної роботи (праці А. Капської, І.Зверєвої, Г. Лактіонової, П. Павлюнок, Є. Холостової та інших) , про специфіку формування професійно-етичної культури соціального працівника та її складові (дослідження В.Баранюк, В. Гриньової, В.Дездарьова, І.Жадленко, І. Сабатовської та інших). Законодавчою базою дослідження стали міжнародні і вітчизняні нормативні документи, які формують основу професійно-етичної культури соціального працівника («Етика соціальної роботи, звід принципів», що прийнята Міжнародною федерацією соціальних працівників (МФСР) і Міжнародною асоціацією шкіл соціальної роботи (МАШСР) в 2004 р в Аделаїді (Австралія); «Етика соціальної роботи: принципи і стандарти», прийнята «Загальними зборами Міжнародної Федерації соціальних працівників (МФСП) у м. Коломбо (Шрі-Ланка) 6-8 липня 1994 р; . Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України (2005р.)».

Наукова новизна результатів дослідження полягає в розробці опитувальників та вивчення з їх допомогою рівня розуміння сутності професійно-етичної культури, основних її засад, принципів, цінностей, на яких вона будується, її роль у соціальній роботі як студентами-майбутніми соціальними працівниками, котрі здобувають освіту у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, та працівниками Чернівецького міського центру соціальних служб, котрі мають значний досвід роботи в соціальній сфері. Результати проведеного дослідження можуть стати основою подальших наукових пошуків.

Практичне значення роботи полягає у тому, що матеріали дослідження створюють підстави для подальшого вивчення та вдосконалення теоретичної та практичної сфери формування професійно-етичної культури майбутніх соціальних працівників.

Основні положення та результати магістерської роботи можуть бути використані: у діяльності закладів вищої освіти, органів державної влади та місцевого самоврядування для підвищення ефективності продукування

професійної та етичної культури молодих спеціалістів та студентів, зокрема при формуванні та реалізації державної соціальної політики України; для розробки новітніх програм та дисциплін в закладах освіти; під час проведення підготовки та перепідготовки державних службовців; під час розробки навчальних програм, методичних матеріалів і підготовки навчальних посібників за напрямками підготовки, «Соціальна робота», «Соціальна педагогіка», «Психологія» тощо.

Апробація результатів дослідження. За результатами проведеної роботи опубліковано статтю «Професійно-етична культура соціального працівника та її основні компоненти» в матеріалах студентської конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (20-21 квітня 2021 року), статтю «Сутність поняття «професійно-етична культура та аналіз її основних складових» в матеріалах міжнародної студентської наукової конференції на тему «Міждисциплінарні наукові дослідження та перспективи їх розвитку» (7 травня 2021 року) та статтю «Дослідження специфіки формування елементів професійно-етичної культури студентів-майбутніх соціальних працівників у процесі їх навчання» в матеріалах I Міжнародної студентської наукової конференції на тему «Концепт науки XXI: стратегії, методи та наукові інструменти» (12 листопада 2021 року).

За структурою дипломна робота складається зі вступу, двох розділів (у кожному з розділів по три параграфи, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (61 позиція). Загальний обсяг роботи – 75 сторінок (основний текст – 58 сторінок).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОГО СПЕЦІАЛІСТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

1.1. Історичні аспекти виникнення етичних традицій в соціальній роботі

Етика соціальної роботи, як і будь-який вид діяльності та як будь-яка наукова дисципліна, має власну історію та логіку розвитку. Вивчення історії розвитку, конкретних надбань соціальної роботи, використання досвіду минулих поколінь сприяє збагаченню сучасної теорії та практики.

Однак вивчення формування етичних основ у процесі становлення та розвитку соціальної роботи, як і її періодизація, є проблематичними. Це пояснюється декількома факторами. По-перше, соціальна робота як самостійна наукова дисципліна сформувалася лише у ХХ ст. По-друге, на різних історичних етапах свого розвитку практика соціального захисту, допомоги та підтримки різних верств населення, яка надавалася у різноманітних формах, узагальнювалася, систематизувалася, отримувала наукове обґрунтування у категоріях медицини, психології, педагогіки та інших, уже існуючих, дисциплін.

Науковці вважають доцільним вести відлік історії соціальної роботи з архаїчного періоду історії та виділяють п'ять періодів в західноєвропейській історії соціальної роботи:

І. Архаїчний період благодійності (до заснування наприкінці III тис. – першій половині II тис. до н.е. перших рабовласницьких держав). На стадії зародження «родового суспільства уявлення про допомогу і взаємодопомогу пов'язані з механізмами взаємного обміну дарами, послугами, допомога у побутовій та господарській сфері» та передачею частини виробленої громадою надлишкової продукції у розпорядження вождів на різні потреби громади. Вже

на цій стадії проходить оформлення суб'єктів допомоги, ідеології, а також «принципів, що регулюють зв'язки обміну і підтримки між суб'єктами родового простору», що можемо вважати першими елементами зародження етичних традицій у благодійності.

II. *Філантропічний період* (приблизно до IV-V ст. н.е.). Філантропія у перекладі з грецької означає «любов до людей». Одними із найяскравіших прикладів втілення філантропічних ідей у допомозі нужденним у Стародавньому світі були Афіни. У вихованні афіняни прагнули до поєднання розумового, морального, естетичного та фізичного розвитку. Школи були приватними і платними. Окремо існували мусичні і гімнастичні школи. Перші давали всебічний інтелектуальний розвиток, другі – таку ж культуру тіла. В Стародавніх Афінах знаходимо високий рівень розвитку соціального виховання, яке стало джерелом високої загальної культури жителів. Розгалужена сітка позашкільних закладів Еллади сприяли всебічному розвитку та піднесенню культурного рівня особистості, а також усуненню міжкласових протиріч. Зрештою, у тому, що одні і ті ж засоби використовуються для нівелювання соціальних протиріч та забезпечення ефективної соціалізації особистості, проявляється конвергенція соціальної педагогіки і соціальної роботи та доводиться обґрунтованість єдності названих галузей знань. Одним із ефективних засобів соціального виховання і способом поширення культурно-етичних принципів серед населення став театр, доступ до якого мали усі мешканці Афін [16].

Історично, етичні традиції соціальної роботи почали формуватися ще в період Аристотеля (384-322 рр. до н.е.), оскільки саме він вважається засновником етики як філософської дисципліни. За Аристотелем, чесноти поділяються на інтелектуальні (мудрість, кмітливість) та практичні (відповідальність, справедливість тощо). Відсутність хоча б однієї з чеснот сприяє недосконалості усього характеру людини. Суспільство, яке нормально розвивається, віддає кожному громадянину належне й у такий спосіб виховує чесноти. Кожна чеснота є «золотою серединою» між двома крайнощами –

вадами: так, наприклад, хоробрість – це середина між необачністю та боягузством [63]. Ідеї Аристотеля були першими філософсько обґрунтованими поглядами на етику, яка реалізувала себе у різних формах благодійності.

III. *Період суспільної (общинної, церковної) благодійності* (до початку XVI ст.). Практика здійснення захисту в системі роду та громади, розширення та розповсюдження етичних засад у відносинах між людьми знайшла відображення у конкретних формах допомоги та взаємодопомоги, основними з яких були:

а) культові з різноманітними сакральними (тобто такими, що стосуються релігійного культу й ритуалу) атрибутами (формою допомоги і взаємодопомоги між князем і дружинниками був викуп полонених);

б) общинно-родові в рамках роду, сім'ї, поселення (форми підтримки людей похилого віку були різні, якщо на допомогу не приходила родина, то піклування про них брала на себе громада);

в) господарські (однією з активних форм допомоги були толоки) [63].

IV. *Період державної благодійності* (до межі XIX-XX ст.). У цей період виникають відомства, які беруть на себе функції соціального захисту, тобто окреслюється тенденція до утворення державних реципрокних інститутів, що укріплюють етичні основи соціальної допомоги на рівні державних інститутів [50].

На цей період розвитку людської цивілізації припадає епоха Просвітництва, представники якої поряд з іншими аспектами соціального життя зробили спробу дослідити природу етичних і моральних основ життя людини. Цікавими у цьому контексті є ідеї німецького філософа І.Канта. Зокрема, Іммануїл Кант (1724- 1804) вважав, що всі людські бажання пов'язані з особистими інтересами і тому «лише раціональне рішення є вільним». «Доброчесна людина чинить добро тільки тому, що це правильно». Згідно концепції Канта, моральність людини не може ґрунтуватися на її примітивних бажаннях, інтересах групи, до якої належить людина, або критеріях ефективності, а мусить закладатися у людському розумі [40]. Кантівське

розуміння доброго вчинку принципово відрізняється від аристотелівського, по-перше, негативним ставленням до емоційної сфери; по-друге, уявленням про моральний конфлікт між розумом та емоціями як необхідну умову ідеального морального життя; по-третє, стисненням моральної ваги чеснот на користь універсальної раціональної доброчесності.

Згодом німецьки філософ Г. Гегель поклав початок історичного розуміння моральності. Він ввів в етичну теорію реальні проблеми сімейної, державної і цивільного життя, наповнив її багатим соціальним змістом. Проте, моральна філософія Канта і Гегеля так і не змогла наблизитися до дійсності.

Аналізуючи погляди філософів на етику в людському житті, варто звернути увагу на ідеї ще одного німецького філософа Л. Фейєрбаха. Саме він у своїх працях повернув етиці матеріалістичну форму. Матеріалізм Фейєрбаха вільний від упередженості, філософських забобонів, механістичної і метафізичної обмеженості і орієнтує на вивчення живого індивіда, взятого в його природних і суспільних зв'язках [64]. Фейєрбах пішов далі за інших філософів у розумінні соціальної природи етики та моралі, хоча останнього рішучого кроку, пов'язаного з обґрунтуванням необхідності врахування морально-етичних принципів у наданні допомоги потребуючим він теж зробити не зміг.

Лондонський юрист і реформатор Ієремія Бентам (1748-1832) протиставив моралі свого часу теорію, яку він назвав «утилітаризмом». Згідно з цією теорією, найкраща дія – це дія, що призводить до найбільшого блага для найбільшої кількості людей. Відповідаючи на запитання, що є благо, Бентам звернувся до гедонізму давніх епікурійців: «Задоволення – це благо, страждання – це зло» [63]. Саме тому новий суспільний закон буде кращим від старого, якщо внаслідок його впровадження більша кількість людей буде задоволена.

V. Період соціальної роботи (який продовжується до сьогодні) [37]. На сучасному етапі розвитку соціальної роботи спостерігаємо активне використання морально-етичних, професійних принципів у практиці допомоги

потребуючим верствам населення. Організуються соціальні і соціологічні дослідження, аналізується практика надання соціальних послуг, відстежується їх якість.

Одним із поширених сьогодні поглядів на етичну проблематику є погляд, який можна було б назвати «наївним релятивізмом». Згідно з цим поглядом, поняття про добро і зло мають відносний характер, змінюються залежно від суспільства (культурний релятивізм) або навіть залежно від потреб особи (індивідуалізм) [16].

Зовсім інше розуміння у сучасному суспільстві надається моралі. Моральний вчинок, навіть досконалий, на нерелексивному рівні моральної інтуїції, – це прояв самої особистості, вираження її внутрішніх установок, переконань. Ці переконання можуть не збігатися із загальноприйнятими уявленнями і навіть протистояти їм. Людина здатна не зраджувати, коли багато її знайомих є зрадниками; не доносити на когось, хоча така дія заохочується управлінськими органами; вона може проявляти милосердя до ворогів, яких всі ненавидять, тощо.

Тобто мораль стає реальним буттям, якщо долає протиріччя між фактичним станом, дійсністю (діями, вчинками, суспільними явищами) і морально ціннісними установками конкретної особистості. Іншими словами, етика – це наука не про реальний, а про належний рівень відносин у суспільстві. Саме вона пояснює природу моралі. Це робить переконливими її рекомендації для особистості, яка поставила перед собою завдання морального вдосконалення. Вивчати етику потрібно не як закінчену замкнуту систему, не як перелік рекомендацій на всі випадки життя, а в різноманітті теоретичних позицій, які, залежно від ситуації, можна реалізувати у звичайному житті при взаємодії з іншими людьми.

Отже, етика описує відносини між людьми, прагне створити певний ідеал цих відносин.

Завдання раціонального обґрунтування моральних цінностей дуже складне. Самі високоморальні вчинки, які часто можна пояснити з точки зору

здорового глузду, нерідко суперечать практичній користі для конкретної людини, що їх продукує. Досвід часто показує розбіжність моральної досконалості і життєвого благополуччя, оскільки моральні цінності пов'язані не тільки з розумом людини, а й з її почуттями, переконаннями, вірою. Саме тому немає такої етичної проблеми, яку можна було б вирішити раз і назавжди [40].

Етика соціальної роботи є складовою філософської науки про роль моральних основ у діяльності працівників соціальних служб. Як філософсько-соціологічне знання, вона відіграє унікальну роль у формуванні професійно-етичного образу спеціаліста, формує його ставлення до професії, впливає на якість виконання професійних завдань.

Етику соціальної роботи доцільно розглядати як науку про моральні цінності, вчинки та поведінку соціального працівника у його професійній діяльності; це сукупність вимог, які пред'являються до його поведінки в процесі виконання ним службових обов'язків і налагодження взаємин із клієнтами та їхнім оточенням [64].

У різні історичні періоди становлення людської цивілізації поняття «цінності», «етична поведінка» були різними. Це пов'язано зі зміною звичаїв, традицій, стилю і способу життя населення. Про етику соціальної роботи в сучасному розумінні почали говорити в кінці XVIII- на початку XIX століть, а саме в період коли соціальна робота почала позиціонуватися, як професія. Інституалізація соціальної роботи вплинула на формування етики соціальної роботи: зміна форм і методів діяльності соціального працівника, введення нових функцій, поява нових клієнтів та видів послуг, що їм надавалися, – сприяли розвитку етики діяльності соціального працівника.

Найбільшої актуальності етика соціальної роботи набула в XXI столітті. У цей період соціальну роботу почали асоціювати із наданням різного роду соціальних послуг населенню.

З формуванням професійної соціальної роботи в сучасному суспільстві, соціальна допомога почала надаватися професіоналами, які отримують належну підготовку в спеціалізованих навчальних закладах. Основною складовою

підготовки соціальних працівників є розвиток та вдосконалення морально-етичних та особистісних якостей, ціннісних орієнтацій, навчання професійних етичних взаємодій спеціалістів соціальної сфери як специфічної категорії професіоналів [53; 2-3].

Важливе значення сьогодні приділяють діяльності соціальних працівників на місцевому рівні, тобто ефективності надання соціальних послуг за місцем проживання клієнта, а з 2016 року – в об'єднаних територіальних громадах. Діяльність соціальних працівників у цьому контексті зводиться до організації та надання необхідних соціальних послуг, адміністрування, моніторингу та оцінювання результатів цього процесу. Усі перелічені етапи соціальної роботи будуються на високому рівні розвитку морально-етичної, професійної культури спеціаліста, адже орієнтовані на всестороннє задоволення потреб клієнта, побудову якісної взаємодії з ним, що має за мету не тільки вирішення його проблеми, але й відпрацювання навичок соціально-корисної поведінки, побудову якісно нового розуміння свого соціального статусу і можливостей самореалізації у динамічних умовах соціального життя.

1.2. Сутність поняття «професійно-етична культура» та аналіз її основних складових

Професія соціального працівника, є суспільно важливою і має глибокі історичні корені. Вона є традиційною для європейської культури. Соціальний працівник системно втілює в своїй професійній діяльності ідеї «правильної», гуманної поведінки та кодекси професійної етики. Таким чином, поведінка спеціаліста в сфері соціальної роботи ґрунтується на тому, що в цілому вважається «благородними мотивами», контролюється та оцінюється відповідно до прийнятих кодексом професійної поведінки вимог і впроваджується в життя шляхом застосування заходів примусу до тих, хто не дотримується норм професійної діяльності.

Оцінюючи рівень якості здійснення соціальної роботи, ми використовуємо поняття «професіоналізм», яке розуміємо, як високий і стійкий рівень знань, умінь і навичок, які дозволяють досягти найбільшого ефекту у професійній діяльності [42; 12].

З професіоналізмом людини ми пов'язуємо не лише високий розвиток її здібностей, але і глибокі знання у тій галузі діяльності, в якій цей професіоналізм проявляється, а також нестандартне застосування умінь, які необхідні для успішного виконання цієї діяльності.

Високий рівень професіоналізму у соціальній роботі неможливий без високої етичної культури, що є надзвичайно важливим чинником, оскільки цей вид діяльності відноситься до професій типу «людина-людина», і досить часто від прийнятих фахівцем рішень залежить доля не однієї людини, а соціальних груп і навіть великих соціальних спільнот [54; 417].

Вважаємо, що професійно-етична культура соціального працівника є своєрідною системою професійно-етичних якостей, які регулюють соціально спрямовані відносини у професійній взаємодії. У своїй взаємодії структурні і функціональні компоненти утворюють систему професійно-етичної культури соціального працівника. При цьому системоутворюючим виступає ціннісний компонент [44].

І. С. Сабатовська визначає професійну культуру з точки зору потреби суспільства в людях, які зайняті певною професійною діяльністю. Професійна культура є не лише важливим показником соціальної зрілості особистості, а й комплексом особистісних знань, умінь, навичок, якостей, що визначають готовність до реалізації своїх сутнісних сил у конкретній галузі суспільної праці [45; 207].

Розглядаючи професійну культуру як систему, Й. Ісаєв підкреслює, що це явище є системним утворенням, яке об'єднує в собі низку структурно-функціональних компонентів, корті вибірково взаємодіють із довкіллям. До цих компонентів Й. Ісаєв відносить компоненти духовного життя, культури спілкування, творчої діяльності та моральної культури. З позиції дослідника

робимо висновки, що професійна культура має власну організацію, що володіє інтегративними властивостями цілого, яке не може бути зведеним до властивостей окремих його частин [44; 290].

В. Гриньова розглядає професійну культуру, як певний ступінь оволодіння професією, тобто професійна культура закономірно виступає певними способами та прийомами вирішення професійних завдань на основі сформованої духовної культури особистості [16; 10].

Етична складова у професійній культурі стосується визначення того, що є правильним, а що – помилковим, і може бути описана певними принципами (благодіяння, справедливість, рівність тощо), законодавством, політикою чи професійними кодексами. Етичні вимоги до професійної діяльності соціальних працівників випливають з прописаних стандартів соціальної роботи, а також з особливостей соціальних груп, проблем та умов, у яких здійснюється робота.

Аналіз наукової літератури дозволив визначити такі компоненти професійно-етичної культури соціального працівника, як:

1. Аксиологічний компонент, який розкриває професійно-етичну культуру фахівця через сукупність педагогічних цінностей. Причому педагогічні цінності можуть розглядатися, як своєрідні життєві професійні цінності.

2. Технологічний компонент професійно-етичної культури виступає способом соціально-педагогічної діяльності. Цей компонент розкриває шляхи здійснення, соціально-педагогічної діяльності, способи задоволення потреб у спілкуванні, в одержанні нової інформації, в передаванні набутого досвіду.

3. Творчий компонент професійно-етичної культури виступає, як прояв професійної творчості. Адже цінності професійні й особистісні, технологія їх втілення є фактором формування особистості лише в умовах творчої діяльності.

4. Особистісний компонент розкриває професійно-етичну культуру соціального працівника, як специфічний спосіб реалізації сутнісних сил людини. Під сутнісними силами маються на увазі потреби, здібності, інтереси, соціальний досвід особистості, міра соціальної активності людини [44].

Домінуючими у професійно-етичній культурі спеціаліста, що реалізує свою професійну діяльність у соціальній роботі, виступають «цінності-цілі», оскільки саме вони відображають основний зміст діяльності фахівця. «Цінності – цілі» вбирають в себе творчий характер професійної праці, соціальну значущість, можливість самоствердження і самореалізації, а також впевненість в майбутньому, безпеці сім'ї і близьких.

Функціональними щодо «цінностей-цілей» є «цінності-засоби» – спосіб взаємодії соціального працівника з колегами і клієнтами. «Цінності-засоби» можна поділяти на «цінності-відносини», «цінності-якості», «цінності-знання». «Цінності-відносини» визначають способи взаємодії соціального працівника з різними людьми. «Цінності-відносини» мають не лише зберігатися в практичній діяльності фахівців, але й бути зафіксованими в Положенні про функціональні обов'язки соціальних працівників і педагогів [11].

Важливою якістю соціального працівника є вміння логічно мислити, правильно формувати свої думки та висловлювати їх. Це допомагає не лише налагоджувати професійну взаємодію спеціаліста і клієнта, але й дозволяє уникнути непотрібних непорозумінь чи конфліктів, чи навіть образ. Окрім того, ця якість сприяє успішній діяльності в одній команді, раціонально і переконливо розподіляти обов'язки, тактовно і результативно взаємодіяти з колегами, правильно координувати дії для досягнення спільних цілей.

Оскільки професійно-етична культура соціального працівника реалізується в соціально-орієнтованому просторі, то складовими змісту професійно-етичної культури є технології взаємодії, технології спілкування, технології розв'язання конфліктів, технології організації діяльності індивіда чи групи у середовищі тощо [10].

Усвідомлення і засвоєння етичної природи творчості дає змогу спеціалістові володіти власним творчим самопочуттям, а усвідомлення моральної і громадянської значущості діяльності завжди спрямовує його творчий потенціал завдяки відчуттю відповідальності за конкретну справу. При цьому варто звернути увагу на те, що процес професійної творчості – це процес

вирішення завдань, які постійно постають перед соціальним працівником. Проблема творчості стосовно особистості порушує проблему самореалізації особистості, прояву її внутрішніх сил, що й розкриває особистісний компонент. За поняттям «внутрішні сили» стоять потреби, здібності, інтереси, соціальний досвід особистості, міра її соціальної активності.

Отже, професійно-етична культура соціального працівника представляє систему професійно-етичних якостей, які є регулятором соціальних відносин. Водночас, професійно-етична культура виконує і нормативну функцію. Професійно-етична культура соціального працівника також відображає єдність процесу створення професійно-етичних цінностей і процесу їх засвоєння.

Принципи, які лежать в основі професійної етики соціального працівника, зводяться до того, що дії фахівця повинні бути спрямовані на створення найбільшого блага для суспільства. Професійна етика соціального працівника таким чином виступає важливою передумовою реалізації можливостей і потенціалу спеціалістів сфери соціального захисту у професійній діяльності і є певним морально допустимим, з одного боку, і соціально очікуваним, з іншого боку, стандартом професійної поведінки соціальних працівників [49].

Етичні принципи, ідеали, навички та необхідні професійні практичні вміння соціальних працівників прописані в етичному кодексі – це стандарти етики соціальної роботи. Етичний кодекс соціального працівника покликаний забезпечувати відчуття спільної ідентичності та наявності загальних цінностей серед представників цієї професійної групи.

Вперше Міжнародний моральний кодекс соціальних працівників було прийнято в 1967 р. Міжнародною федерацією соціальних працівників. У липні 1994 р. у Коломбо загальні збори Міжнародної федерації соціальних працівників прийняли документ «Етика соціальної роботи: принципи і стандарти», котрий складається з двох частин: «Міжнародної декларації етичних принципів соціальної роботи» і «Міжнародних етичних стандартів соціальних працівників» [16].

У основу Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України покладено Міжнародні етичні принципи й стандарти соціальної роботи: етичні принципи діяльності спеціалістів із соціальної роботи (перелік базових етичних ідей і традицій, що стають базою для прийняття етично і морально правильного рішення в соціальній роботі) та норми етичної поведінки спеціалістів із сфери соціальної роботи, що є підґрунтям їх професійної діяльності [39; 44].

Український дослідник професор А.В. Фурман найбільш повно визначив параметри професії соціального працівника: це «принцип справжньої професійної майстерності фахівця соціогуманітарного профілю та повноцінна мислєдіяльність, котра базується на взаємодоповненні чотирьох складників:

- фундаментальних знаннях випускника ВНЗ із царини теоретичної та прикладної соціології, загальної, соціальної і вікової психології, теорії методології і технологій соціальної роботи, основ побудови громадянського суспільств і демократичного державотворення;

- добре освоєних особистістю нормах, сформованих уміннях, і відпрацьованих навичках досконалої професійної діяльності, що системно характеризують її як компетентного фахівця певного напрямку соціальної професійності;

- розвиненому професійному мисленні як найголовнішому особистісному ресурсу постановки, оптимального розв'язання і своєчасного зняття нагальних проблем професійного повсякдення;

- знаннєво-компетентнісна база і ціннісно-духовний ресурс особистості фахівця, що є тим різноякісним матеріалом, який керує мисленням спеціаліста за для знаходження ідеальних моделей діяльності і вивчення нових методів роботи для поліпшення та гармонізації конкретного проблемного суспільного життя» [58; 5-8].

Сучасний професіонал, який працює у нових динамічних соціально-економічних умовах, повинен чітко ідентифікувати себе з власною професією та бути орієнтованим на постійний розвиток у соціальному середовищі. Ці вимоги припускають постійну спрямованість на професійне та особистісне

зростання, бездоганну якість роботи, відкритість до нових технологій та інформації, гнучкість у цілепокладанні та прийнятті відповідальних рішень.

Рівень професіоналізму фахівця соціальної сфери нерозривно пов'язаний із розвитком його творчого потенціалу, рівнем професійного розвитку особистості в цілому. Професіоналізм соціального працівника є властивістю його професійної та особистісної культури і безпосередньо впливає на його поведінку.

Професійна етика виступає морально допустимим стандартом поведінки членів професійної групи соціальних працівників. В основі етичного кодексу соціального працівника – визначення принципів роботи в інтересах клієнта, сприяння втіленню ідеалів гуманізму, моральної та соціальної справедливості у професійній діяльності та суспільстві в цілому.

1.3. Нормативно-правова база з питань формування професійно-етичної культури соціальних працівників

У сучасних умовах гуманізації українського суспільства, безперечно, виникає гостра потреба у фахівцях соціальної сфери, діяльність яких вимагає глибоких знань і володіння широким спектром професійної майстерності. Вагоме значення має формування особистісних психологічних якостей, моральних рис, що відповідають фаховим вимогам, а також умінню спілкуватись, вести переговори, відстоювати інтереси клієнтів, співпрацювати з представниками суміжних спеціальностей тощо [26; 30].

Як і в будь-якій іншій сфері професійної діяльності, моральні норми у соціальній роботі, виникнувши, продовжують удосконалюватися з урахуванням накопиченого емпіричного досвіду соціальної роботи та потреб суспільства в даному виді діяльності. Останній варіант міжнародних стандартів етики соціальної роботи був прийнятий Міжнародною федерацією соціальних працівників (МФСР) і Міжнародною асоціацією шкіл соціальної роботи (МАШСР) в 2004 р в Аделаїді (Австралія) та Генеральної асамблеї цих

міжнародних професійних співтовариств. Прийнятий документ отримав назву "Етика соціальної роботи, звід принципів" [65].

У ролі міжнародного еталону ставлення професіонала соціальної роботи до своїх обов'язків виступає документ „Етика соціальної роботи: принципи і стандарти”, який прийнято «Загальними зборами Міжнародної Федерації соціальних працівників (МФСП) у м. Коломбо (Шрі-Ланка) 6-8 липня 1994 р. «Етика соціальної роботи: принципи і стандарти» складається з двох частин: «Міжнародної декларації етичних принципів соціальної роботи» і «Міжнародних етичних стандартів соціальних працівників». "Міжнародна декларація етичних принципів соціальної роботи" визначає головні принципи соціальної роботи, сфери етичних проблем у практичній роботі соціального працівника (проблемні сфери), формує основні настанови для вибору методів розв'язання етичних проблем. У документі "Міжнародні етичні стандарти соціальних працівників" визначено загальні стандарти етичної поведінки соціального працівника, а також стандарти поведінки стосовно клієнтів, колег, професії, установ й організацій, з якими він співпрацює» [59].

«Етика соціальної роботи: принципи і стандарти» не є точним алгоритмом поведінки соціального працівника, а лише передбачає загальні принципи його поведінки та забезпечує базу етичності дій професіонала.

«Міжнародні етичні принципи й стандарти соціальної роботи, що визначені на загальних зборах Міжнародної Федерації соціальних працівників (IFSW) у м. Коломбо (Шрі-Ланка) 6-8 липня 1994 р.», а також вітчизняний досвід соціальної роботи лягли в основу Етичного кодексу соціальних працівників України.

«Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи (соціальних працівників і соціальних педагогів) України – це документ, який націлює на здійснення соціальної роботи в багатьох сферах соціальної дійсності з метою розвитку потенціалу та можливостей особистості, а також якнайповнішого задоволення потреб клієнтів». Він покликаний формувати відчуття спільної ідентичності та розуміння загальних цінностей серед представників професійної групи.

Біля витоків створення Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи в Україні були: С.П. Архипова, В.В. Васильєв, І.Ю. Вертепова, О.В. Губенко, Т.О. Дмитренко, О.А. Дубасенюк, Л.М. Завадська, Н.В. Заверико, І.Д. Зверєва, А.Й. Капська, О.С. Кисельов, В.І. Лазоренко, Г.М. Лактіонова, Т.О. Логвиненко, В.М. Маслова, Н.С. Матвійчук, Л.М. Міщик, Є.В. Надрага, Л.П. Охрименко, Л.Ф. Пашко та інші науковці.

Першим документом, який регламентував норми професійної етики соціального працівника в Україні, був проєкт „Професійно-етичного кодексу соціального працівника України”. Це інтегруючий документ, який повинен «сприяти формуванню професійного заgonу спеціалістів соціально-педагогічної сфери, котрий спроможний стати повноцінним членом Міжнародної Федерації соціальних працівників, вирішуючи професійні завдання, які залежать саме від обставин, регіональних умов, соціально-економічних і моральних відносин у країні» [10].

«Проєкт "Професійно-етичного кодексу соціальних працівників України" розроблено на основі міжнародних етичних принципів та стандартів соціальної роботи і винесено на обговорення соціальних працівників нашої держави у грудні 2000 року».

«У Кодексі було передбачено визначення моральної норми та її компонентів, моральних правил як конкретних вимог до поведінки і діяльності соціального працівника у процесі виконання його професійних обов'язків; етичні принципи соціальної роботи, перелік сфер соціально-професійної діяльності та вимог до професійно-особистісних якостей соціального працівника. Професійно-етичний кодекс соціальних працівників України ставив за мету регулювати поведінку та усі типи взаємовідносин, у які вступають соціальні працівники у процесі виконання професійних обов'язків»[41; 32].

«Проаналізуємо хронологію створення вітчизняного Етичного кодексу соціальних працівників:

- 2000 р. – м. Тернопіль – семінар «Стандарти соціальної роботи і програми підготовки фахівців соціальної сфери в Україні» в рамках партнерського проекту «Соціальна освіта в Україні» (партнери: Міжнародна Федерація соціальних працівників, Християнський дитячий фонд, Українська асоціація соціальних педагогів і спеціалістів із соціальної роботи, Дирекція Швейцарії з питань розвитку і співробітництва);

- 2002 р. – м. Київ – Міжнародна науково-практична конференція «Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики»;

- 2003р. – м. Київ – загальні збори Української асоціації соціальних педагогів і спеціалістів із соціальної роботи в рамках конференції щодо результатів впровадження партнерського проекту «Соціальна освіта в Україні» [20].

9 вересня 2005 року Наказом Міністерства України у справах молоді і спорту № 1965 було затверджено Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України. Метою документа визнано необхідність «упорядкування професійної діяльності соціальних працівників, її удосконалення на основі етичних норм і вимог, якими мають керуватися на практиці соціальні працівники для забезпечення відповідного рівня фахової відповідальності та високої якості надання соціальних послуг різним категоріям клієнтів» [3].

«Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України містить: етичні принципи діяльності спеціалістів із соціальної роботи (перелік базових етичних ідей і традицій, що стають підґрунтям для прийняття етичного рішення в соціальній роботі) та норми етичної поведінки спеціалістів із соціальної роботи (основа професійної діяльності).

«У Етичному кодексі спеціалістів із соціальної роботи України визначено положення, які є для фахівців принциповими орієнтирами з питань професійної діяльності, виконання службових обов'язків, організації взаємодії з клієнтами. У документі визначено шляхи розв'язання моральних проблем та прийняття

найбільш адекватного професійного рішення в етичних питаннях, що виникають у щоденній практиці».

Етичні норми встановлюють загальні правила поведінки соціальних працівників. Потреби соціальної практики визначають ціль тієї чи іншої професії і вимагають від соціальних працівників відповідного профілю необхідної кваліфікації (професіоналізму, компетенції), з одного боку, їх етичної підготовки, що передбачає теоретичне освоєння норм і принципів моралі для застосування їх у професійній діяльності, – з іншого.

Кожна людина в силу обставин життя вступає у взаємодію з різними професіоналами, наприклад, з лікарем чи юристом. «При цьому вона очікує від них не тільки кваліфікованого виконання їх обов'язків щодо задоволення її потреб, інтересів, а й уважного, увічливого до неї ставлення. Тому професійна етика покликана дати рекомендації професіоналам, посадовим особам, у тому числі і керівникам, щодо моральної, культурно-етичної складової у виконанні їх професійних функцій».

«Етика соціального працівника ґрунтується на загальнолюдській моралі, загальному громадянському законодавстві та загальних етичних нормах наукової праці й наукового спілкування». Крім того, специфіка функцій соціального працівника та соціального педагога вимагає органічного поєднання особистісних та професійних якостей, широкої освіченості, а тому підготовка такого фахівця має ґрунтуватися з урахуванням практичного людинознавства [63].

В Україні постійно ведеться робота по удосконаленню та модернізації Етичного кодексу соціального працівника. Оскільки професія соціального працівника тісно пов'язана з професійною діяльністю соціологів, доречно використовувати досягнення колег у напрямі вдосконалення нормативно-правового регулювання роботи у відкритому соціальному середовищі.

«П'ятим з'їздом Соціологічної асоціації України 20 травня 2004 року було затверджено Кодекс професійної етики соціолога, який визначає головні принципи і етичні норми професійної відповідальності та поведінки соціологів

України. Основний його зміст становлять етичні норми та правила, структуровані відповідно до таких сфер професійної діяльності соціологів:

- організація професійної діяльності та трудові відносини;
- науково-дослідна діяльність;
- наукове спілкування;
- презентація результатів дослідження і наукові публікації;
- редакційно-видавнича діяльність;
- освіта, викладання, професійна підготовка;
- консультування й експертиза;
- публічні виступи;
- робота за контрактами та надання послуг» [66].

«Проаналізувавши міжнародний та національний етичні кодекси, можна визначити основні принципи професійної етики соціального працівника:

- дотримання розумних інтересів клієнта;
- особиста відповідальність соціального працівника за небажані для клієнта і суспільства результати його діяльності;
- повага права клієнта на прийняття самостійного рішення на будь-якому етапі спільних дій є проявом поваги прав людини;
- прийняття клієнта таким, яким він є передбачає особистісний підхід, врахування індивідуальних психологічних особливостей, можливостей;
- конфіденційність;
- принцип доброзичливості є основою моральної культури соціального працівника, відображенням і проявом любові до людей;
- принцип безкорисності передбачає не тільки виконання соціальним працівником посадових інструкцій, а й докладання усіх зусиль та використання всіх ресурсів для вирішення конкретної проблеми;
- чесність та відкритість у взаємовідносинах соціального працівника та клієнта є основою для довір'я та поваги у стосунках» тощо [9].

Кодекси професійної етики в соціальній роботі, як і в інших професіях, виконують кілька функцій. У числі найважливіших цілей підготовки таких кодексів – інформування членів суспільства про стандарти послуг, які надаються практиками соціальної роботи, надання допомоги професіоналів практикам щодо прийняття рішень в рамках етики професійної поведінки, етики взаємовідносин з керівними органами, а також розробка стандартів, що дозволяють виключати з професії тих, хто порушує етику професійних взаємин.

Висновки до першого розділу

Багатогранність завдань соціальної роботи потребує від фахівців, що працюють у сфері надання соціальних послуг, не тільки належного рівня професійної підготовки, а й наявності особистісних якостей і цінностей, пов'язаних з альтруїзмом, толерантним ставленням до представників різних соціальних спільнот, добротою, відкритістю до людей і готовністю їм допомагати.

У процесі вивчення становлення і розвитку професійної етики у соціальній роботі нами проаналізовано основні періоди західноєвропейській історії соціальної роботи (архаїчний, філантропічний періоди благодійності, період суспільної (общинної, церковної) благодійності, період державної благодійності аж до сучасного етапу розвитку соціальної роботи), визначено важливість дотримання альтруїстичних і гуманних ідей при наданні допомоги різним групам потребуючих.

За результатами проведеного аналізу дійшли до висновку, що етику соціальної роботи у сучасному суспільстві доцільно розглядати як науку про моральні цінності, втілену у професійній діяльності соціального працівника при виконанні ним службових обов'язків і налагодження взаємин із клієнтами та їхнім оточенням, а також при взаємодії з колегами.

Професійно-етичну культуру спеціаліста соціальної сфери розглядаємо, як сукупність правил, вимог до представника, зайнятого у сфері надання

соціальних послуг, а також фахові знання, уміння, навички та певні особистісні якості, які дозволяють виконувати професійні завдання на високому рівні.

Основними складовими професійно-етичної культури соціального працівника є аксіологічний компонент (розкриває професійно-етичну культуру через сукупність педагогічних цінностей), технологічний компонент (спосіб реалізації різних напрямів соціальної роботи, використання при цьому оптимальних форм і методів), творчий компонент професійно-етичної культури (прояв професійної творчості) та «особистісний компонент (розкриває професійно-етичну культуру соціального працівника, як специфічний спосіб реалізації потреб, здібностей, інтересів, соціального досвіду професіонала тощо)». Домінуючими у професійно-етичній культурі спеціаліста, що реалізує свою професійну діяльність у соціальній роботі, виступають «цінності-цілі», що вбирають в себе творчий характер професійної праці, соціальну значущість, можливість самоствердження і самореалізації.

Охарактеризовано міжнародну і українську нормативно-правову базу, що регулює питання етики соціальної роботи. Проаналізовано передумови розробки та прийняття вітчизняного кодексу етики соціальних працівників документа, який регулює здійснення соціальної роботи в багатьох сферах соціальної дійсності «з метою розвитку потенціалу та можливостей особистості», а також якнайповнішого задоволення потреб клієнтів.

За результатами теоретичного аналізу проблеми становлення професійно-етичної культури фахівця соціальної сфери констатовано, що в етичних нормах соціальної роботи відображаються основні вимоги та критерії поведінки соціального працівника, які визначені специфікою соціальної роботи. Знання норм і принципів професійної етики, неухильне їх застосування допомагає спеціалісту якісно виконувати свої професійні завдання.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СПЕЦІАЛІСТА У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

2.1. Вивчення основних аспектів розуміння професійно-етичної культури майбутніми соціальними працівниками, що здобувають освіту у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича

Високий рівень професіоналізму у соціальній роботі неможливий без високої етичної культури фахівців, котрі працюють у цій сфері. Багатогранність завдань соціальної роботи потребує від майбутніх спеціалістів не тільки належного рівня розвитку особистісних якостей і цінностей, пов'язаних з альтруїзмом, толерантним ставленням до представників різних соціальних спільнот, добротою, відкритістю до людей і готовністю їм допомагати. Ефективне вирішення актуальних соціальних проблем неможливе без розуміння, формування і оволодіння майбутніми соціальними працівниками професійно значущими якостями, які б дозволяли швидко і результативно вирішувати основні завдання соціальної практики.

Професійна підготовка соціальних працівників в Україні здійснюється у різних типах вищих навчальних закладів, зокрема в університетах, виконуючи освітні завдання, зорієнтовані на цілеспрямоване та системне формування готовності студентів до фахової діяльності. Основою їхньої роботи вважається підхід, що ґрунтується на професійній моралі й етиці. Саме тому важливою особливістю підготовки майбутніх соціальних працівників є реалізація професійно-етичного спрямування задля гуманізації як самого процесу навчання, так і його практичної ціленаправленості.

Системоутворюючим чинником у цьому процесі виступає морально-етична складова фахової підготовки, яка виконує домінуючу роль у формуванні професійної компетентності майбутніх соціальних працівників.

Нами було проведено дослідження серед студентів-майбутніх соціальних працівників Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича щодо специфіки формування професійної етики та компонентів професійно-етичної культури соціального працівника, необхідних для його успішної діяльності. У дослідженні взяло участь 20 студентів, що навчаються на різних курсах і здобувають фах соціального працівника, з них 1 курс – 5 (25%), 2 курс – 3 (15%), 3 курс – 3 (15%), 4 курс – 3 (15%), 5 курс – 2 (10%), 6 курс – 4 (20%).

Оскільки студенти у зв'язку з посиленням карантинних обмежень здобувають освіту дистанційно, опитування нами було проведено з використанням електронного ресурсу Google-forms. Текст опитувальника, використаного у роботі з студентами, подано у додатку А.

Дуже важливо, що серед мотивів вибору професії соціального працівника респонденти вказали альтруїстичні мотиви (60%), що дозволяє робити висновок про високу особистісну мотивацію у формуванні професійно-етичної культури. Зокрема, серед основних мотивів вибору професії респонденти вказали: «хочу допомагати людям (60%), «хороші перспективи в кар'єрі» (25%), «так вийшло» (5%), «державне місце» (5%).

45% опитаних визначають поняття «професійна етика», як «різновид загальної моралі, що має специфічні риси, які обумовлюються видом і типом діяльності, тобто є науковою дисципліною, яка вивчає професійну мораль», 10% – вважають професійну етику наукою, об'єктом вивчення якої є «мораль, її розвиток, норми і їх роль у суспільстві», ще 10% опитаних студентів визначають це поняття, як «теорію моральності, що існує у професійному середовищі». Схематичне зображення розподілу відповідей респондентів подано на рис. 1 «Розуміння сутності поняття "професійна етика" майбутніми соціальними працівниками»:

Рис.1. Розуміння сутності поняття "професійна етика" майбутніми соціальними працівниками

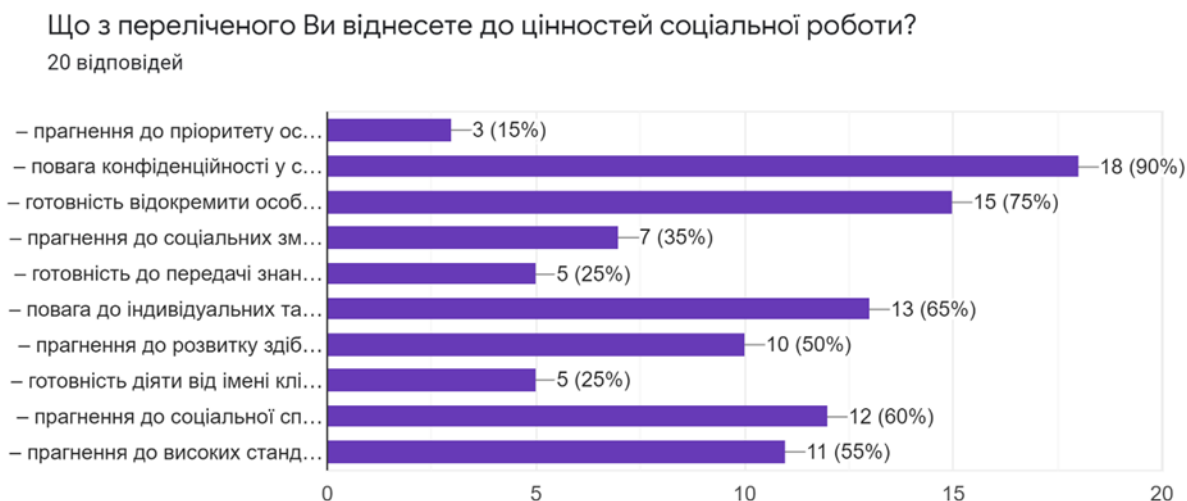
Як ви розумієте поняття "професійна-етика"?
20 відповідей

Позитивним, на наш погляд, є те, що 95% опитаних студентів відзначають важливість вивчення етики та визнають її необхідність для забезпечення ефективної взаємодії з клієнтом. Зокрема, респонденти зазначають, що професійна етика потрібна, «щоб вміти коректно взаємодіяти з клієнтами та колегами», «бо це формує цінності та установки по відношенню до роботи та спілкування з людьми», і «допоможе краще реалізувати себе в поставленні цілей та їх досягненні». Студенти визнають, що «етика є основою будь-якої діяльності» і «це корисно як в професійному плані, так і особистому».

У рамках проведеного опитування студенти мали можливість визначити основні цінності соціальної роботи. Серед найбільш поширених відповідей відзначимо повагу конфіденційності у стосунках із клієнтам (90% відповідей); готовність відокремити особисті почуття і потреби від професійних стосунків (75% відповідей); до індивідуальних та групових відмінностей клієнтів та прагнення до розвитку здібності клієнта допомогти самому собі (65% і 50% відповідно); прагнення до соціальної справедливості, до економічного, фізичного і розумового благополуччя усіх членів соціуму (60% відповідей опитаних); прагнення до високих стандартів особистої та професійної етики (55% відповідей) (детальніше розподіл відповідей опитаних студентів подано на рис.2 «Основні цінності соціальної роботи: відповіді майбутніх фахівців»).

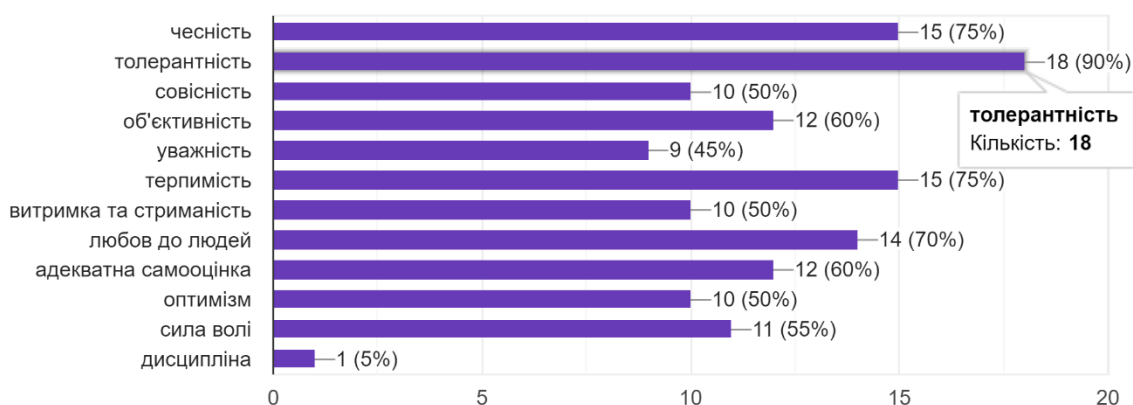
Рис.2 «Основні цінності соціальної роботи: відповіді майбутніх фахівців»

У рамках проведеного опитування студентам було запропоновано проранжувати моральні цінності, важливі для соціальної роботи. Більшість опитаних виділили толерантність (18%) і чесність (15%) одними з найважливіших (див.рис.3 «Моральні якості, що лежать в основі соціальної роботи (за результатами аналізу відповідей студентів ЧНУ)»).

Рис.3. Моральні якості, що лежать в основі соціальної роботи (за результатами аналізу відповідей студентів ЧНУ)

На Вашу думку, які моральні якості є найважливішими в роботі соціального працівника?
20 відповідей

У ході проведеного опитування респонденти також мали можливість здійснити аналіз власних моральних переконань, серед яких студенти відзначили: «свідоме ставлення до своєї поведінки та дій у практиці соціальної роботи» (40%); «вміння подивитися на свою діяльність з точки зору інтересів справи, з'ясувати співвідношення між корисним, що він робить для суспільства» (30%); вольові якості особистості та стійкі форми морального реагування на навколишню дійсність (20%).

Цікавими виявилися міркування респондентів стосовно природи етичних принципів соціальної роботи. Так, 85% опитаних вказали, що важливим у формуванні професійно-етичної культури соціального працівника є визнання права кожної людини на власну думку, можливість вільно висловлювати її (детальніше результати опитування подано на рис.4. «Аналіз основних засад етичних принципів соціальної роботи (за результатами аналізу відповідей студентів ЧНУ)»)

Рис 4. Аналіз основних засад етичних принципів соціальної роботи (за результатами аналізу відповідей студентів ЧНУ)

Серед основних засад соціальної роботи респонденти відзначили: наснаження (55%), повагу до особистості (70%), клієнтоцентризм (85%), право

на визнання цінності особистості (45%), що засвідчує достатньо високий рівень гуманності та альтруїзму майбутніх спеціалістів.

Значущими складовими ефективності соціальної роботи респонденти визначають добровільність (допомога має надаватися, виходячи з добровільного звернення), персоналізацію (допомога не повинна принижувати честь і гідність людини, її самооцінку і самоповагу), своєчасність надання необхідних клієнту послуг. Важливими у роботі соціального працівника опитані студенти відзначають активізацію клієнта (основний смисл допомоги полягає в оволодінні людиною спроможністю до самостійного вирішення своїх проблем).

Серед навчальних дисциплін, які мають найбільший вплив на формування фахової професійно-етичної культури, опитані студенти вказали "Етику соціальної роботи", "Вступ до спеціальності", "Теорію соціальної роботи", "Супервізію" та інші. Важливу роль у формуванні професійно-етичної культури респонденти відводять різним видам практики.

За результатами проведеного дослідження можемо констатувати, що соціальна робота не може відбуватися поза професійно-етичною культурою спеціаліста і це добре усвідомлюють студенти, що здобувають вказаний фах. Лише врахування етичних норм та приписів може забезпечити успішність і ефективність у роботі фахівця, що працює з представниками різних соціальних груп, дозволить налагодити взаємодію з клієнтом і забезпечити його активну адаптацію у соціумі.

2.2. Дослідження професійної етики та культури як показників фахової компетентності працівників Чернівецького міського центру соціальних служб

Професійно-етична культура є базовим складником фахової компетентності соціального працівника. Виступаючи сполучною ланкою між клієнтом і соціальною службою, органами влади чи безпосередньо працюючи з

людьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, соціальний працівник зобов'язаний дотримуватися етичних вимог та приписів у роботі, незалежно від їх статусу, матеріального забезпечення чи інших характеристик.

Виходячи з розуміння професійно-етичної культури соціального працівника, як комплексного утворення, що поєднує в собі особистісні та професійні цінності, варто також усвідомлювати, що кожна конкретна проблемна ситуація, яку доручено розв'язати фахівцю соціальної роботи, є неповторною і нерідко вимагає активізації спеціалістом великої кількості ресурсів (не тільки зовнішніх, але й внутрішніх).

Вивчаючи взаємозв'язки впливу професійно-етичної культури на якість надання соціальних послуг клієнтам спеціалістами сфери соціального обслуговування, нами проведено дослідження на базі Чернівецького міського центру соціальних служб.

Мета проведеної роботи – дослідити специфіку формування професійної етики та компонентів професійної культури соціального працівника, необхідних для його успішної діяльності.

Проведене дослідження включало кілька етапів:

I – спостереження за діяльністю працівників Чернівецького міського центру соціальних служб, за проявами професійно-етичної культури у їх взаємодії з клієнтами, з іншими співробітниками;

II – опитування працівників ЧМЦСС на предмет розуміння сутності професійно-етичної культури, її складових, можливостей її формування у процесі власної професійної діяльності;

III – проведення тренінгових занять «Формування комунікативних умінь і навичок у трудовому колективі» та «Розвиток професійної етики соціального працівника» з метою поглиблення розуміння важливості професійно-етичної культури фахівця, зайнятого у сфері надання соціальних послуг клієнтам.

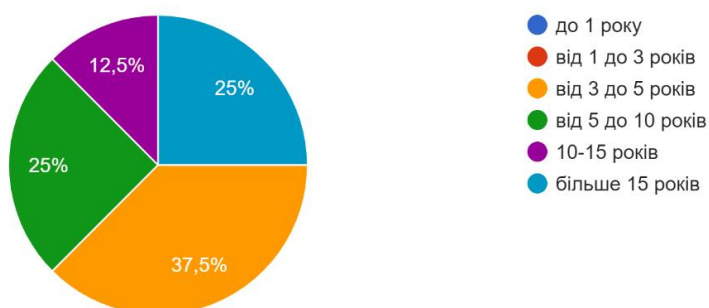
Участь в опитуванні (текст опитувальника подано у додатку Б) взяло вісім працівників ЧМЦСС, що представляли різні структурні підрозділи

організації. Кожен з респондентів відповідно до своїх посадових обов'язків значну частину свого робочого часу витрачав на безпосередню взаємодію з клієнтами установи (відповідна робота проводилася або в закладі, або по місцю проживання клієнта, або в середовищі, де клієнт безпосередньо отримував певні соціальні послуги чи де йому надавалися відповідні види допомоги).

Важливими фактором надійності результатів, отриманих у процесі дослідження, був стаж роботи фахівців у соціальній сфері. Для можливості забезпечення аналізу даних з врахуванням досвіду роботи у сфері надання соціальної допомоги населенню нами умовно визначено шість груп респондентів, критерієм поділу яких виступав саме цей фактор. Детальний розподіл респондентів по вказаних групах проілюстровано на рис. 5 «Розподіл опитаних працівників Чернівецького міського центру соціальних служб залежно від досвіду роботи у соціальній сфері»:

Рис. 5 «Розподіл опитаних працівників Чернівецького міського центру соціальних служб залежно від досвіду роботи у соціальній сфері»

Ваш стаж роботи у сфері надання соціальних послуг
8 відповідей

Таким чином, серед респондентів не було жодного працівника, що пропрацював у соціальній роботі менше трьох років, а четверта частина опитаних реалізують себе у сфері надання соціальних послуг населенню вже більше п'ятнадцяти років (див рис.5). Такий підбір групи для дослідження, на нашу думку, повинен допомогти якісно проаналізувати професійно-етичні

складові роботи соціального працівника не тільки в теоретичному аспекті, але й, що особливо важливо, простежити можливості втілення професійно-етичних стандартів у безпосередній роботі з клієнтами, визначити переваги, а, можливо, і недоліки в неухильному дотримання етичних стандартів у щоденній практиці.

Нами зроблено також спробу простежити мотивацію, яка керувала процесом долучення соціальних працівників до даного виду професійної діяльності. Виходячи з отриманих результатів, констатуємо, що 87.5% респондентів пов'язали свою професійну діяльність із соціальною сферою тому, що хотіли допомагати людям; 25% обрали фахову діяльність через хороші перспективи в кар'єрі (можливість кар'єрного росту).

Цікаво було зрозуміти, як фахівці соціальної сфери усвідомлюють саме поняття «професійна-етика», що диктується не тільки кодексом професії, а є необхідним елементом кожної зустрічі з клієнтом. З опрацьованого матеріалу бачимо, що для 25% опитаних професійна етика тісно переплітається з теорією моральності, що існує у професійному середовищі; (37,5% респондентів не уявляють без неї професійної діяльності, визначаючи професійну етику фундаментальною теоретичною основою соціальної роботи. Детальна характеристика оцінки розуміння поняття подана на рис.6 «Розуміння сутності поняття "професійна етика" спеціалістами Чернівецького міського центру соціальних служб»:

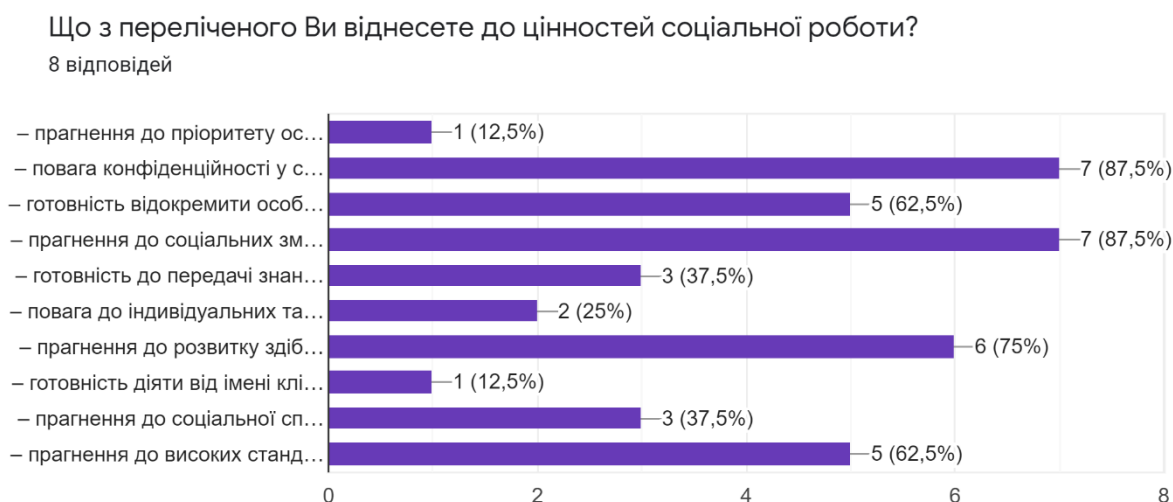
Рис.6. Розуміння сутності поняття "професійна етика" спеціалістами Чернівецького міського центру соціальних служб

Що для Вас особисто означає поняття "професійна-етика"?
8 відповідей

У рамках проведеного опитування працівники Чернівецького міського центру соціальних служб мали можливість, як і студенти-майбутні соціальні працівники Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, визначити основні цінності соціальної роботи. Серед найбільш поширених відповідей варто відзначити, як і у відповідях студентів, повагу конфіденційності у стосунках із клієнтам (87,5% відповідей); готовність відокремити особисті почуття і потреби від професійних стосунків (62,5% відповідей); прагнення до соціальних змін, які зможуть вирішити визнані соціальні проблеми (87,5% відповідей); «прагнення до розвитку здібності клієнта допомогти самому собі» (75% відповідей); готовність до передачі знань та умінь іншим (37,5 % відповідей) тощо. Детальніший розподіл відповідей респондентів подано на рис. 7 «Основні цінності соціальної роботи: відповіді фахівців соціальної роботи»:

Рис.7. Основні цінності соціальної роботи: відповіді фахівців соціальної роботи

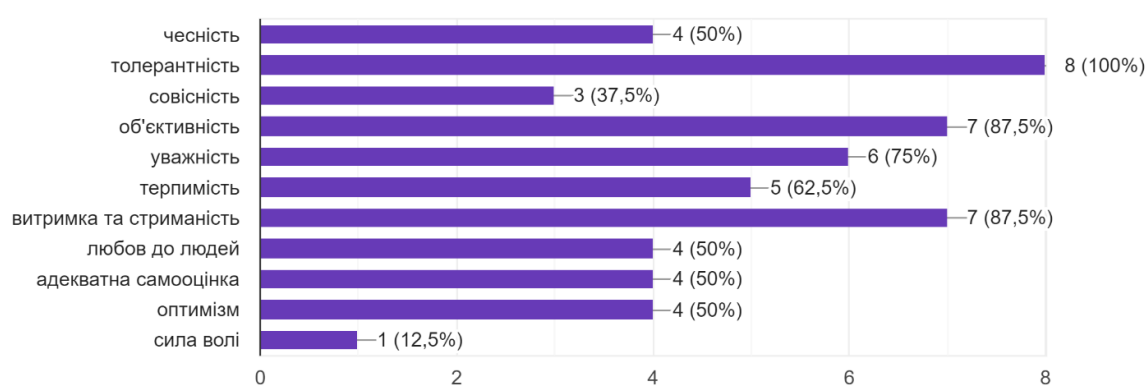

У рамках проведеного опитування працівникам Чернівецького міського центру соціальних служб було запропоновано проранжувати моральні цінності, важливі для соціальної роботи. Переважна кількість опитаних відзначили толерантність (100%), об'єктивність (87,5%), витримку та стриманість (87,5%),

уважність (75%), терпимість (62,5%), любов до людей (50%), адекватну самооцінку (50%), оптимізм (50%), чесність (50%), совісність (37,5%), силу волі, дисциплінованість (12,5% респондентів) (див.рис.8 «Моральні якості, що лежать в основі соціальної роботи (за результатами аналізу відповідей працівників ЧМЦСС)»).

Рис.8. Моральні якості, що лежать в основі соціальної роботи (за результатами аналізу відповідей працівників ЧМЦСС)

На Вашу думку, які моральні якості є найважливішими в роботі соціального працівника?
8 відповідей

Серед власних моральних переконань респонденти відзначають вміння подивитися на свою роботу з точки зору інтересів справи та свідоме ставлення до своєї поведінки та дій у практиці соціальної роботи (по 37,5% опитаних), необхідність теоретичної і практичної підготовленості (12,5%) та інші.

Респонденти під час опитування також мали можливість замислитися на тим, що, на їхню думку, лежить в основі етичних принципів соціальної роботи. Отримані відповіді свідчать, що 62,5% опитаних працівників МЦСС вважають основою професійно-етичної культури соціального працівника визнання права кожної людини на власну думку та переконання, можливість вільно їх висловлювати і втілювати в життя у тій мірі, в якій це не порушує прав інших людей; така ж кількість респондентів стверджує, що базою професійної етики спеціаліста є його компетентність та відповідальність. 50% працівників Чернівецького міського центру соціальних служб центральне місце в

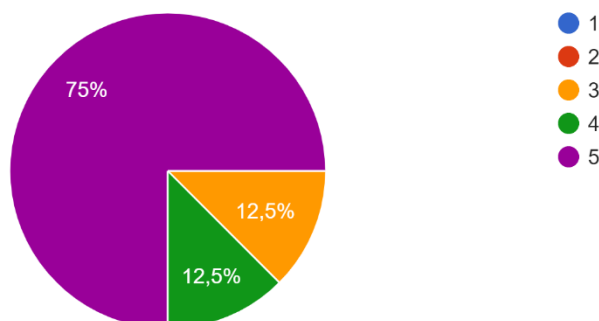
професійно-етичній культурі соціального працівника відводить соціальній відповідальності.

Цікавими є судження опитаних працівників ЧМЦСС стосовно природи професійного вміння спеціаліста в сфері соціальної роботи розуміти клієнта, співпереживати, бути чуйним, делікатним. Чверть опитаних пов'язує це вміння з своєрідністю соціальної роботи, ще чверть – з серйозністю проблем у житті клієнта. Проте більшість респондентів пояснює ключове професійне вміння соціального працівника поєднанням в особі фахівця високого рівня професійної кваліфікації та особливих духовних якостей (75% опитаних), «почуттям високої моральної відповідальності, готовності до виконання свого обов'язку» (62,5% респондентів).

У цілому, 75% респондентів з числа працівників Чернівецького міського центру соціальних служб підкреслюють важливість професійно-етичної культури у соціальній роботі (детальніше див. на рис. 9 «Аналіз важливості професійно-етичної культури в роботі соціального працівника з точки зору співробітників ЧМЦСС»).

Рис. 9 «Аналіз важливості професійно-етичної культури в роботі соціального працівника з точки зору співробітників ЧМЦСС»

Аналізуючи власний досвід, визначте рівень важливості професійно-етичної культури в роботі соціального працівника (де 1 - неважливий, 5-дуже важливий)
8 відповідей

Підводячи підсумки аналізу результатів проведеного у Чернівецькому міському центрі соціальних служб дослідження, відзначаємо високий рівень

оцінки важливості професійно-етичної культури фахівця соціальної роботи працівниками організації, їх готовність до постійного поглиблення фахових знань, вдосконалення відповідних вмінь та навичок.

Зокрема, співробітники Чернівецького міського центру соціальних служб активно долучилися до участі у проведених тренінгових заняттях «Формування комунікативних умінь і навичок у трудовому колективі» та «Розвиток професійної етики соціального працівника» (коротку характеристику вказаних тренінгових занять подано у додатках В і Г відповідно).

Підсумовуючи роботу, проведenu на базі Чернівецького міського центру соціальних служб, спрямовану на аналіз впливу професійно-етичної культури на забезпечення ефективності надання соціальних послуг клієнтам служби, констатуємо доцільність побудови соціальної роботи на врахуванні усіх структурних компонентів професійно-етичної культури фахівця соціальної сфери. Соціальний працівник завжди повинен дотримуватися етичного кодексу і моральних принципів, що формують його особистість як кваліфікованого спеціаліста, його специфічний підхід до реалізації професійних завдань та досягнення професійних цілей.

2.3 Можливості формування професійно-етичної культури майбутніх працівників соціальної сфери під час навчання у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича

Модернізація вищої освіти в Україні на сучасному етапі її розвитку відбувається відповідно до міжнародних стандартів, до особливостей функціонування в європейському освітньому просторі. Це стосується усіх освітніх галузей і особливо важливо для підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, адже саме вони повинні одними з перших реагувати на зміни у соціумі, допомагаючи людям.

Нормативно-правовою основою підготовки фахівців соціальної сфери в Україні виступають: Закони України «Про освіту» і «Про вищу освіту», Указ

Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25 червня 2013 р. № 344/2013, Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти», Концепція розвитку освіти на період 2015–2025 рр., Державний галузевий стандарт спеціальності «Соціальна робота», відповідність «Національної рамки кваліфікацій критеріям та процедурам Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти» тощо.

Сьогодні в Україні професійна підготовка спеціалістів соціальної сфери здійснюється в різних типах вищих навчальних закладів, у тому числі і в університетах, виконуючи освітні завдання, зорієнтовані на цілеспрямоване та системне формування готовності студентів до фахової діяльності. Основою підготовки спеціалістів-майбутніх соціальних працівників є моральний підхід, що ґрунтується на системі цінностей, підвалинах чеснот і добра в поведінці, на професійній моралі й етиці. Відтак, важливою особливістю підготовки майбутніх соціальних працівників є реалізація професійно-етичного спрямування задля гуманізації як самого процесу формування фахівців, так і їхньої практичної ціленаправленості. Системоутворюючим чинником у цьому процесі виступає морально-етична складова фахової підготовки, яка виконує домінуючу роль у формуванні професійної компетентності майбутніх соціальних працівників.

Соціальні працівники реалізують себе у професії у різних структурах суспільства – політичних, економічних, соціальних. Гарантом їхніх успішних взаємин з оточенням, окремими особами, представниками всіх прошарків населення є прагнення будувати ділові й міжособистісні стосунки на конструктивній основі, уміння регулювати власну професійну поведінку в різноманітних ситуаціях [46; 7].

Підґрунтям професійної діяльності фахівців соціальної сфери є загальнолюдська мораль та професійна етика. Серед основних чинників, які

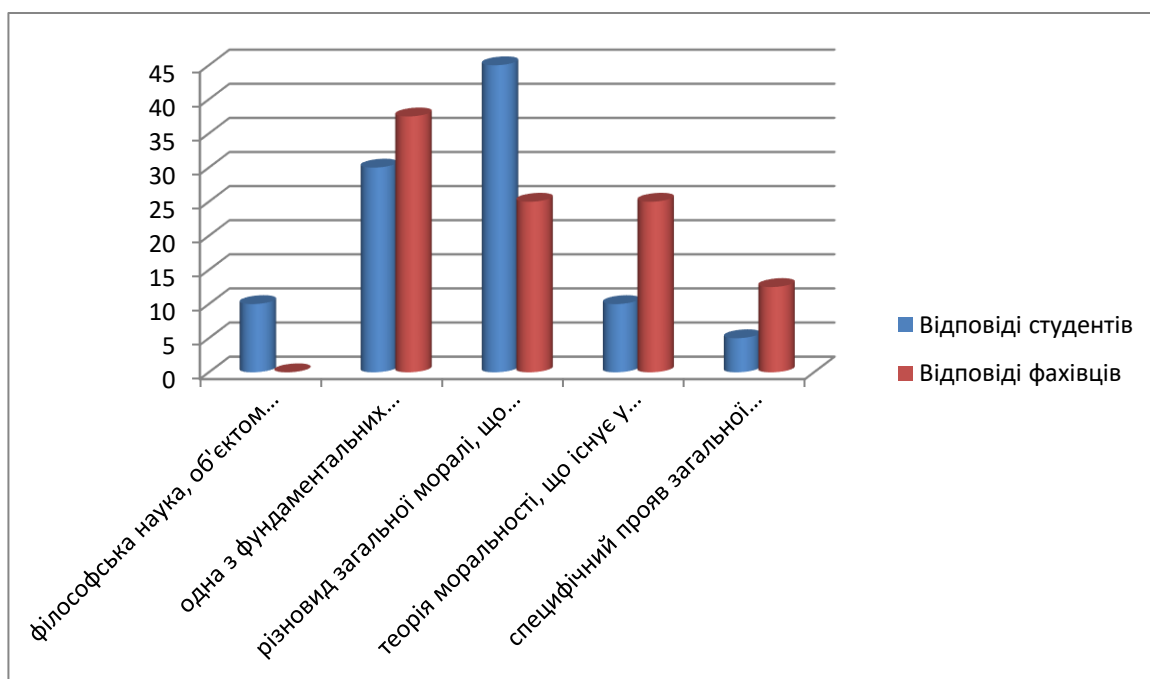
формують професійно-етичну культуру майбутніх соціальних працівників, В.Л.Андрущенко та О.В.Федорова визначають:

- окреслення методологічних основ формування професійної етики;
- виокремлення суті професійно-етичної компетентності як результату формування професійної етики;
- розробку концепції та моделі формування у студентів професійної етики з урахуванням нормативних вимог законодавства, етичного кодексу соціальних працівників, дотриманням ідей і теорії професійної етики;
- педагогічну систему формування професійної етики майбутніх соціальних працівників в університетах, що відповідає сучасним суспільним потребам;
- удосконалення освітньо-дидактичних основ фахової етичної підготовки, що впливають на ефективність формування морально-етичних цінностей, професійно важливих якостей;
- виокремлення критеріїв оцінювання сформованості професійної етики майбутніх фахівців соціальної роботи в навчальних закладах [46; 8].

За результатами різних етапів проведеного нами дослідження на предмет розуміння сутності професійно-етичної культури, її складових, можливостей її формування у процесі власної професійної діяльності (робота з працівниками Чернівецького міського центру соціальних служб) та дослідження специфіки формування професійної етики та компонентів професійно-етичної культури майбутнього соціального працівника (робота з студентами, що здобувають спеціальність «Соціальна робота» на кафедрі педагогіки та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича) ми зробили спробу співставити уявлення впливу професійно-етичної культури майбутніми соціальними працівниками та оцінку цього впливу фахівцями соціальної роботи, котрі мають досвід роботи у соціальних структурах не менше трьох років.

Важливим у цьому контексті було також проаналізувати, чи однакове розуміння сутності самого поняття «професійно-етична культура» у фахівців і у студентів, що здобувають відповідну освіту. Детальний аналіз відповідей респондентів поданий на рис.10 «Розуміння сутності поняття "професійна етика" спеціалістами Чернівецького міського центру соціальних служб та майбутніми фахівцями: порівняльний аналіз»

Рис.10. Розуміння сутності поняття "професійна етика" спеціалістами Чернівецького міського центру соціальних служб та майбутніми фахівцями: порівняльний аналіз

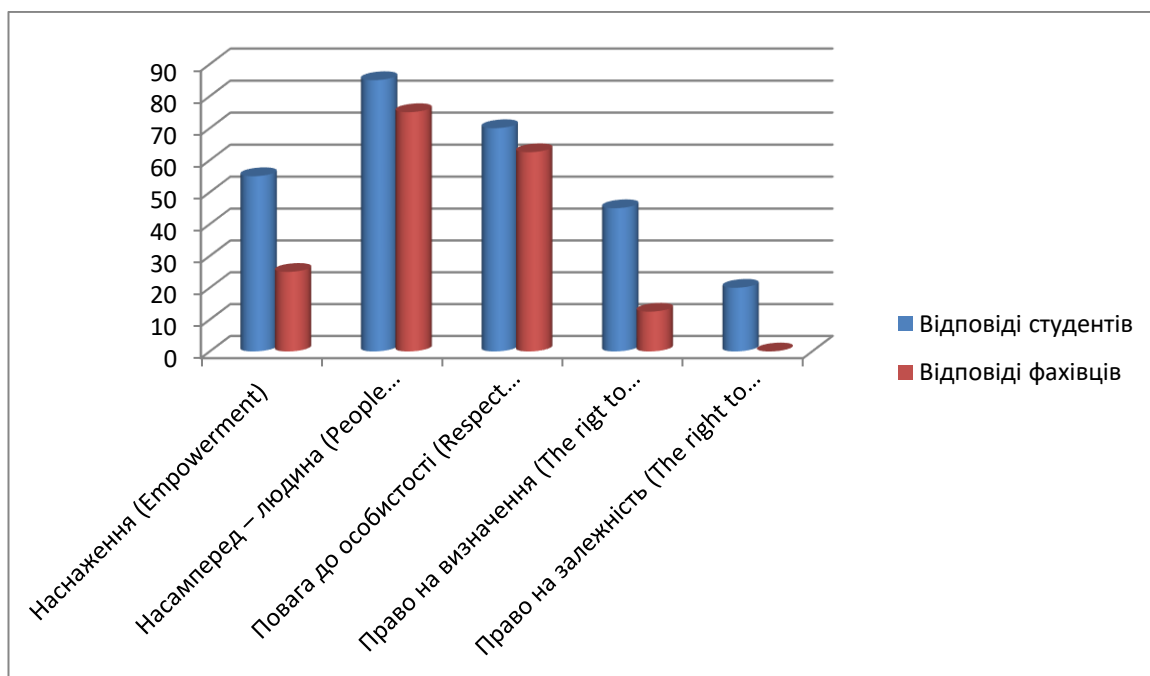

Виходячи з аналізу рис.10 можемо стверджувати, що спостерігаються деякі відмінності у оцінці сутності професійної етики з точки зору майбутніх фахівців і спеціалістів. Зокрема, працівники Чернівецького міського центру соціальних служб не приділяють уваги філософському розумінні етики соціальної роботи (жоден з респондентів не обрав цей варіант відповіді), тоді як 10% опитаних студентів вбачають у професійній етиці філософські основи моральності. Достатньо великі розбіжності у відповідях студентів і практиків відносно розуміння професійної етики як різновиду моралі (так, 45 % опитаних студентів погоджуються, що професійна етика є «науковою дисципліною, яка вивчає професійну мораль», і з ними погоджується лиш 25 працівників

ЧМЦСС). Причому, 25% спеціалістів соціальної служби вважають професійну етику «теорією моральності, що існує у професійному середовищі», тоді як такі ідеї підтримуються лише 10% опитаних студентів. цікаво, що у розуміння професійної етики, як «фундаментальної теоретичної основи будь-якої професійної діяльності» простежується майже в однаковому відсотковому співвідношенні між відповідями студентів і фахівців соціальної служби (30% і 37,5% відповідно).

Достатньо інформативним у контексті розуміння концептуальних складових професійно-етичної культури спеціаліста в сфері соціальної роботи є порівняльний аналіз відповідей респондентів стосовно її засад (див.рис.11 «Порівняльний аналіз основних засад соціальної роботи, визначених спеціалістами Чернівецького міського центру соціальних служб та майбутніми соціальними працівниками»

Рис.11. Порівняльний аналіз основних засад соціальної роботи, визначених спеціалістами Чернівецького міського центру соціальних служб та майбутніми соціальними працівниками

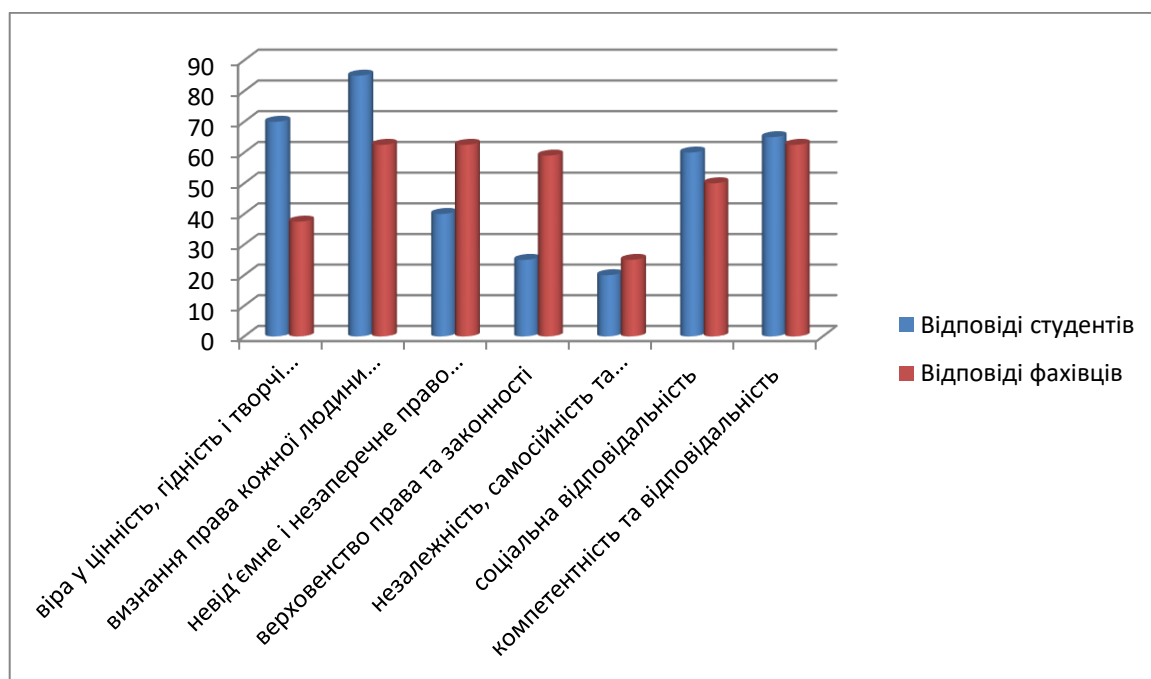

За результатами аналізу даних рис.11 робимо висновок про те, що розуміння основ соціальної роботи спеціалістами Чернівецького міського центру соціальних служб є більш прагматичне. Проте позитивним, на наш

погляд, є майже повне відсоткове співпадіння відповідей респондентів стосовно важливості клієнтоцентризму, поваги до особистості того, хто звертається за допомогою (див рис.11).

Варто звернути також увагу на розуміння етичних принципів соціальної роботи респондентами (див. рис. 12 «Порівняльний аналіз визначення основних етичних принципів соціальної роботи спеціалістами Чернівецького міського центру соціальних служб та студентами-майбутніми соціальними працівниками»)

Рис. 12. Порівняльний аналіз визначення основних етичних принципів соціальної роботи спеціалістами Чернівецького міського центру соціальних служб та студентами-майбутніми соціальними працівниками

Найбільшу розбіжність знаходимо у визнанні верховенства права та законності (різниця у показниках $59\% - 25\% = 34\%$ на користь фахівців соціальної сфери), та віри у цінність, гідність і творчі можливості кожного індивіда (різниця у показниках $70\% - 37,5\% = 32,5\%$ на користь студентів). Припускаємо, що вказані розбіжності пов'язані з деякою ідеалізацією загальнолюдських цінностей та недовірою і надмірною критичною оцінкою можливостей реалізації основних прав і свобод громадянина в Україні, що характерно для молоді на сучасному етапі розвитку суспільства. Позитивним відзначаємо

значну увагу до принципів соціальної та особистісної відповідальності, професійної компетентності (відповіді респондентів мають наближені показники – див. рис. 12 «Порівняльний аналіз визначення основних етичних принципів соціальної роботи спеціалістами Чернівецького міського центру соціальних служб та студентами-майбутніми соціальними працівниками»)

Студенти спеціальності «Соціальна робота» вивчають навчальну дисципліну «Етика соціальної роботи» вже на I курсі навчання у 2 семестрі. «Етика соціальної роботи» входить до обов'язкового компоненту навчального плану, передбачає 4 кредити (120 годин) і за результатами вивчення дисципліни студенти складають іспит. Навчальна дисципліна є базовою і ключовою у формуванні понятійного апарату професійної етики майбутніх соціальних працівників. У змісті курсу розкрито новітні зарубіжні ідеї, які надають можливість глибше осмислити специфіку соціальної роботи, проаналізовано етичні концепції, які пройшли випробування часом, поєднується теорія і практика деонтології. Вивчення дисципліни дає студентам змогу отримати необхідні знання з основ професійної деонтології, професійної етики, професійної культури та оволодіти навичками їх реалізації у практичній діяльності, що допоможе їм у подальшому вступати у взаємодію із клієнтами чи соціальними групами і буде сприяти органічному поєднанню кваліфікації й особливих духовних якостей майбутнього спеціальністю.

Серед обов'язкових дисциплін, які розширюють і поглиблюють професійно-етичну культуру майбутніх спеціалістів варто відзначити також «Вступ до спеціальності» (I курс, 1 семестр), «Правові основи соціальної роботи» (I курс, 1 семестр), «Соціальна політика в Україні» (I курс, 2 семестр), «Система соціальних служб в Україні» (II курс, 4 семестр), «Комунікація та професійні відносини у соціальній сфері» (II курс, 4 семестр), «Соціальний супровід клієнтів» (II курс, 4 семестр), «Соціальна робота з різними групами клієнтів» (III курс, 5 семестр), «Соціальна робота з людьми з особливими потребами» (III курс, 5 семестр), «Конфліктологія та медіація» (IV курс, 7 семестр), «Менеджмент соціальної роботи» (IV курс, 8 семестр), «Соціальна

робота в громаді» (IV курс, 8 семестр), «Соціальне управління в громаді» (V курс, 9 семестр), «Представництво та лобіювання інтересів клієнта» (V курс, 10 семестр), «Керівництво персоналом та кадрова політика в соціальній сфері» (VI курс, 11 семестр) та інші.

На основі отриманих знань студенти формують і відпрацьовують професійні вміння і навички, проходячи з 2 семестру навчання різні види практики, що є наскрізною (I курс – ознайомлювальну, II-III курси – навчальну, IV курс – професійно-орієнтовану (стажерську), V курс – професійну (соціальну), IV курс – професійну (науково-педагогічну). Професійно-етична культура майбутнього спеціаліста розвивається і вдосконалюється з кожним наступним видом практики і забезпечує цілеспрямоване підвищення ефективності професійної діяльності майбутнього соціального працівника.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження, можемо констатувати належний рівень навчально-методичного, теоретичної та практичної складових формування професійно-етичної культури майбутніх соціальних працівників під час здобуття фахової освіти на кафедрі педагогіки та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Підтвердженням цього буде високий показник залучення випускників кафедри до роботи у соціальних службах, установах та організаціях не тільки в місті Чернівці, На Буковині, але й в усіх куточках України і навіть за її межами.

Висновки до другого розділу

Ефективне вирішення актуальних соціальних проблем неможливе без розуміння, формування і оволодіння майбутніми соціальними працівниками професійно значущими якостями, які б дозволяли швидко і результативно вирішувати основні завдання соціальної практики. Центральне місце серед цих якостей займає професійно-етична культура працівника соціальної сфери,

оскільки саме вона є мотивом, основою і рушієм соціальної роботи, без неї неможлива активна співпраця з клієнтом.

Нами організоване і проведене дослідження специфіки формування професійно-етичної культури соціальних працівників, які тільки здобувають професію, навчаючись у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, та оцінки особливостей і ролі професійно-етичної культури фахівця з точки зору спеціалістів Чернівецького міського центру соціальних служб. Після кількісної та якісної оцінки результатів опитування здійснено порівняльний аналіз зібраного матеріалу на предмет відповідності очікувань студентів-майбутніх соціальних працівників та реалій професійного життя.

Отримані висновки дозволяють констатувати високу якість підготовки соціальних працівників, що у майбутньому будуватимуть відносини з клієнтами на достатньому професійному рівні, базуючись на етичних і моральних цінностях.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі представлено теоретичне узагальнення та запропоновано практичне розв'язання наукової проблеми формування професійно-етичної культури майбутніх соціальних працівників під час навчання у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича. Результати проведеного дослідження показали ефективність розв'язання поставлених завдань і дозволили зробити такі висновки:

1. Соціальна робота як специфічний вид фахової діяльності виникла з появою самих соціальних відносин. Разом з нею з'явилися первісні форми етичних принципів, які лежали в основі різних видів благодійності та різних форм допомоги нужденним. Визначено важливість дотримання альтруїстичних і гуманних ідей при наданні допомоги особам і соціальним групам, що потребували соціальної підтримки у основні періоди західноєвропейській історії соціальної роботи (архаїчний, філантропічний періоди благодійності, період суспільної (общинної, церковної) благодійності, період державної благодійності аж до сучасного етапу розвитку соціальної роботи).

2. За результатами проведеного обґрунтовано, що етику соціальної роботи у сучасному суспільстві доцільно розглядати як науку про моральні цінності, втілену у професійній діяльності соціального працівника при виконанні ним службових обов'язків і налагодження взаємин із клієнтами та їхнім оточенням, а також при взаємодії з колегами.

3. Професійно-етичну культуру спеціаліста соціальної роботи визначаємо як сукупність норм, правил, вимог до представника певної сфери діяльності, що включає необхідні знання, уміння, навички, певні особистісні якості, ставлення до різних складових професійної діяльності.

4. Здійснивши аналіз міжнародних і вітчизняних нормативно-правових документів, які регулюють питання етики соціальної роботи, констатовано, що в етичних нормах соціальної роботи відображаються основні вимоги та критерії

поведінки соціального працівника, які визначені специфікою соціальної роботи. Без розуміння норм і принципів професійної етики, їх застосування у практиці соціальної підтримки клієнтів, фахівцю неможливо якісно виконувати свої професійні завдання.

5. Проведено експериментальне дослідження серед майбутніх соціальних працівників, котрі здобувають освіту у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, та серед працівників Чернівецького міського центру соціальних служб, котрі мають досвід роботи в соціальній сфері не менше трьох років, з метою вивчити рівень розуміння сутності професійно-етичної культури, основних її засад, принципів, цінностей, на яких вона будується, її роль у соціальній роботі.

Після кількісної та якісної оцінки результатів опитування здійснено порівняльний аналіз зібраного матеріалу на предмет відповідності очікувань студентів-майбутніх соціальних працівників та реалій професійного життя.

6. Робота з працівниками Чернівецького міського центру проводилася у кілька етапів: I – спостереження за діяльністю працівників Чернівецького міського центру соціальних служб, за проявами професійно-етичної культури у їх взаємодії з клієнтами, з іншими співробітниками; II – опитування працівників ЧМЦСС на предмет розуміння сутності професійно-етичної культури, її складових, можливостей її формування у процесі власної професійної діяльності; III – проведення тренінгових занять «Формування комунікативних умінь і навичок у трудовому колективі» та «Розвиток професійної етики соціального працівника» з метою поглиблення розуміння важливості професійно-етичної культури фахівця, зайнятого у сфері надання соціальних послуг клієнтам.

7. Проаналізовано можливості формування професійно-етичної культури майбутніх соціальних працівників під час отримання фахової освіти за освітньою програмою «Соціальна робота», визначено основні дисципліни, які сприяють формуванню професійних цінностей та закладають основи розуміння

професійно-етичних принципів соціального працівника, зацентровано на важливості у цьому процесі різних видів практики.

Проведене дослідження не претендує на вичерпність аналізу професійно-етичної культури та специфіки її формування у майбутніх фахівців. Перспективними напрямками дослідження залишаються вивчення деонтології соціальної роботи з різними групами клієнтів, можливостей врахування особистісних якостей соціального працівника у роботі з клієнтом, аналіз етичних основ супервізорства соціальній роботі, розробка технологій ефективного формування професійно-етичної культури як невід'ємної складової професійності майбутніх працівників соціальної сфери тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алпатова О. В. Особливості процесу формування психологічної готовності соціальних працівників до професійної діяльності. Соціальна робота в Україні: теорія і практика. 2013. № 1–2. С. 169–176.
2. Артюшина М. В. Інноваційні технології навчання та можливості їх використання у сучасних лекціях ВНЗ : зб. наук. пр. Т. 1. 2012. № 39. С. 15–20.
3. Багрій В. Н. Умови успішного практичного навчання майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / редкол. : І. А. Зязюн та ін. Київ – Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. Вип. 18. С. 279–283
4. Базарова Т.С. Профессионально-личностное развитие социального работника: учебное пособие для студентов направления 040400.62 Социальная работа / Т. С. Базарова, 2013. – 137 с.
5. Баранюк В. В. Комунікативні уміння як важливий компонент діяльності майбутнього фахівця соціальної роботи: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні технології навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців», (Львів, 4 лист. 2013 р.) / М-во осв. і науки України, Нац. юрид. уні-т ім. Я. Мудрого. — Харків: Нац. юридичний уні-т ім. Я. Мудрого, 2016. — 164 с.
6. Баранюк В. В. Педагогічні умови формування професійно комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи : зб. наук. праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер. Педагогічні науки / гол. ред. О. В. Діденко. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2015. № 1. С. 32–42.
7. Баранюк В. В. Педагогічні умови формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи / В. В. Баранюк //

- Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України.— 2015. — № 1. — С. 32 — 42.
8. Баранюк В. В. Сучасні підходи до формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи / В. В. Баранюк // Професійна освіта. — 2014.— № 4. — С. 37 — 42.
  9. Баранюк В. В. Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04; 13.00.05. Хмельницький, 2016. 20 с
  10. Бартош О.П. Деякі аспекти професійної підготовки майбутніх соціальних працівників на засадах праксеологічного підходу у вищих навчальних закладах України / Олена Павлівна Бартош // Науковий вісник УжНУ. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – Вип.34. – 2014.– С.14-21.
  11. Бацилева О. В. Психологічні аспекти підготовки соціальних працівників. Науковий вісник Миколаївського державного ун-ту ім. В. О. Сухомлинського. 2014. Вип. 2. С. 30–35. URL: http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/8_20.pdf (дата звернення: 15. 07. 2017).
  12. Безпалько О. В. Соціальна робота в громаді : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 170 с.
  13. Біла О. О. Підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до проектування професійної діяльності: теорія і практика : монографія. Одеса: Астропринт, 2013. 424 с.
  14. Вайнола Р. Х. Педагогічні засади особистісного розвитку майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2009. 542 с.
  15. Волошко Л. Б. Професійна компетентність студентів як предмет психолого-педагогічного аналізу. Наука і сучасність : зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. Т. 48. С. 22–32.

16. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспект) : монографія / В. М. Гриньова. – Х. : Основа, 1998. – 300 с.
17. Гришкова Р.О. Інтернаціоналізація освіти з позицій компетентнісного підходу до навчання. – Стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі. - Миколаїв, 2015. – С. 24-29.
18. Джо Лукас, Ольга Васильченко. Етичні принципи та цінності соціальної роботи. – 17 с.
19. Дударьов В. В. Професійна компетентність соціальних працівників: методи управління / В. В. Дударьов // Соціологія. — 2015. — № 4. — С.27 — 32.
20. Е. Садовська, А.Ярошенко,- Формування професійної компетентності соціального працівника в умовах вищого навчального, -2018.
21. Єфремова Г. Л. Розвиток професійної адаптивності соціальних педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. пед. наук. 13.00.04. Полтава, 2014. 20 с.
22. Жадленко І. О. Формування професійно-етичної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі фахової підготовки автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. пед. наук. 13.00.04. Полтава, 2017. 20 с
23. Жуков В.И. Теория социальной работы Учебник. М.: Издательство РГСУ, 2011. – 440 с.
24. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
25. Зиятдинова Ф. Г. Социальные проблемы образования / Ф. Г. Зиятдинова. – М. : Издательство государственного гуманитарного университета, 1999. – 282 с.
26. Зозуляк-Случик Р. В. З 78 Формування професійної етики майбутніх соціальних працівників в університетах : монографія. Івано-Франківськ : НАІР, 2019. 460 с.

- 27.Зотова-Садило О. Ю. До проблеми формування професійного ділового спілкування майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах / О. Ю. Зотова-Садило — 2017. — №68. — С. 197— 205.
- 28.Іванна Іозіс. Поняття «Професійної культури» у сучасній науці: Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2016, № 5 (59)
- 29.Інновації в освіті: перспективи розвитку : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції [м. Тернопіль, 20 травня 2021 р.]. – Тернопіль : ЗУНУ, 2021. – 357 с.
- 30.Канюк О. Л. Про роль мовленнєвої компетенції у формуванні культури іншомовного професійного спілкування майбутніх фахівців соціальної роботи / О. Л. Канюк // Науковий вісник ужгородського університету «Педагогіка. Соціальна робота». — 2017. — №1. — С. 115 — 117.
- 31.Капська А.Й доктор педагогічних наук, професор, кафедра соціальної педагогіки НПУ імені М.П. Драгоманова (м. Київ, Україна). Зміст і структура професійно-етичної культури соціального працівника. – 252 с.
- 32.Кліманська М. Б. Психологічні особливості ставлення до професії соціального працівника / М.Б. Кліманська // Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка. — 2016. —.№ 4. — С. 318 — 326.
- 33.Кокурн О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця / О. М. Кокурн. — К.: ДП «Інформ.-аналіт. Агенство», 2012. — 200 с.
- 34.Кочина В. В. Сутність і структура поняття «культура професійного спілкування» майбутніх фахівців / В. В. Кочина // Вісник Національного університету оборони України: педагогічна освіта. — 2014. — № 4 (41). — С. 63 — 67.
- 35.Кузьмин К.В., Сутырин Б.А. История социальной работы за рубежом и в России (с древности и до начала XX века): Учебное пособие. – М.:Академический Проект; Трикста, 2006. – 624 с.
- 36.Кулікова А.Є. Аспірант кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Луганський національний педагогічний університет імені Тараса

- Шевченка, стаття «Проблеми періодизації історії соціальної роботи (на прикладі Швеції). Ст.9
- 37.Люленко С.О. Модель підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі / С.О.Люленко// Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. Олександра Довженка. Сер. : Педагогічні науки.Вип. 30. - 2016. – С. 122-130.
- 38.Макарова О.Ю. Критерии и показатели оценки эффективности функционирования воспитательной системы вуза // Фундаментальные исследования. – 2013. – С. 348-35.
- 39.Н.А. Рак.Зміст та особливості формування професійної ідентичності соціального працівника в Україні і за кордоном/The content and features of the formation professional identity of social worker in Ukraine and abroad.- ТЕРНОПІЛЬ-2017.-111 с.
- 40.Намесникова В. В. «Етичні основи соціальної роботи»,- 2014
41. Опорний конспект лекцій: 39 ст.
- 42.Пехота О.М., Кіктенко А.З., Любарська О.М. Освітні технології. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 255 с.
- 43.Підготовка магістрів соціальної сфери до професійної,-доктор педагогічних наук, професор, Романовська Л.І. Хмельницький національний університет, Україна, м. Хмельницький.- Журнал науковий огляд № 9 (30), 2016.
- 44.Розвиток професійної культури майбутніх фахівців: виклики. досвід, стратегії і перспективи / збірник Матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ-Ірпінь, 23 травня 2019 р.) / за заг. ред. О.А. Пілевич, Л.М. Петренко; Ірпінський державний коледж економіки та права.
- 45.Сабатовская И. С. Проблема профессиональной культуры в современной отечественной социологической литературе / И. С. Сабатовская // Вчені зап. Харк. гуманіт. ун-ту «Нар. укр. акад.». – 2002. – Т. 9. – С. 206–214. 33
- 46.Савченко Т. О. Фахова підготовка як засіб формування у майбутніх соціальних педагогів умінь і навичок професійно орієнтованого

- спілкування / Т. О. Савченко // Педагогіка. Наука і освіта. — 2016. — № 130. — С. 262 — 265.
47. Сіроштан О. В. Інтерактивні методи навчання в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників / О. В. Сіроштан // Соціальна педагогіка: теорія та практика. — 2012. — № 1. — С. 85 — 89.
48. Соціальна робота в Україні: перші кроки/ Під редакцією В. Полтавця. — К.: Видавничий дім "КМ Асасіетіа", 2000.— 236 с.— Бібліогр. в кінці ст. 63
49. Спіріна Т. П. Принципи професійного спілкування майбутніх соціальних педагогів / Т. П. Спіріна // Київський університет імені Бориса Грінченка. — 2016. — № 4. — С. 23 — 32.
50. Ступак Ф.Я. Благодійні товариства Києва (др. пол. XIX – поч. XX ст.). – К., 1998. – С. 20–24
51. Сущенко Т. І. Педагогізація управління професійною підготовкою викладачів як зразок майбутньої професійної діяльності / Т. І. Сущенко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. — 2012. — №24. — С. 457 — 464.
52. Трегуб С. Є. Щодо формування комунікативної компетенції майбутнього фахівця / С. Є. Трегуб // Збірник наукових праць за результатами конференції «Модернізація загальної та професійної освіти в умовах глобального світу» — 2013. — №4. — С. 266 — 268.
53. Фирсов М. В. Введение в специальность и основы профессиональной этики социального работника. Етичні аспекти роботи соціального працівника в територіальній громаді / М. В. Фирсов – М., 1993. – 264 с. – С. 301.
54. Фирсов М.В., Студенова Е.Г. Теория социальной работы: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений.- М.: ВЛАДОС, 2001.-432с.
55. Формування професійної етики майбутніх соціальних працівників в університетах : монографія. Івано-Франківськ : НАІР, 2019. 460 с.
56. Фурман А.А. Професіоналізація соціального працівника: методологічні акценти /А. Фурман // Вітакультурний млин. - 2014. - Модуль 17. - С.57-62

- 57.Фурман А.В. Ідея професійного методологування: Монографія / А.В. Фурман. - Тернопіль: ТНЕУ, 2016. - 378 с.
- 58.Фурман А.В. Соціальна мислєдїяльність та її продукти у професійному становленні особистості./ А.Фурман // Психологія і суспільство.- Спецвипуск.- Наукові праці молодих вчених.- 2014. –с.5-8
- 59.Фурман А.В., Підгурська М.В. Історія соціальної роботи / А.В. Фурман, М.В. Підгурська. – Тернопіль.: ТНЕУ, 2014.- 175 с.
- 60.Цимбрило С.М. Полікультурне виховання студентів в умовах освітньо-виховного середовища вищого технічного навчального закладу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07/ Світлана Михайлівна Цимбрило – Ужгород, 2011. – 306 с.
- 61.Чусова О. М. Діагностика підготовленості майбутніх соціальних педагогів / О. М. Чусова // Педагогіка. Наука і освіта. — 2014. — № 3. — С. 199 — 204.
- 62.Bartosh O.P. Dejaki aspekty profesijnoji pidghotovky majbutnikh socialjnykh pracivnykiv na zasadakh prakseologhichnogo pidkходу u vyshhykh navchaljnykh zakladakh Ukrajinj / Olena Pavlivna Bartosh //Naukovyj visnyk UzhNU. Serija: Pedagoghika. Socialjna robota. –Vyp.34. – 2014. – S.14-21.
- 63.http://kaminnvk1.at.ua/index/normativno_pravova_baza/0-96
- 64.<http://studentam.net.ua/content/view/4238/114/>
- 65.https://stud.com.ua/87987/sotsiologiya/osoblivosti_zarubizhnih_profesijnyh_kod_eksiv_etiki

ДОДАТКИ

**Перелік питань,
використаних для анкетування студентів**

з метою дослідження специфіки формування професійної етики
та компонентів професійно-етичної культури соціального працівника,
необхідних для його успішної діяльності

1. Вкажіть курс на якому Ви навчаєтесь
2. Чому Ви пов'язали своє життя з даною професією ?
3. Як Ви розумієте поняття "професійна-етика"?
4. Які навчальні дисципліни, пов'язані з професійно-етикою, Вам викладалися в університеті з моменту вашого навчання?
5. Чи були ці дисципліни корисні Вам та чим саме ? *
6. Чи вважаєте ви за потрібне вивчати етику та її вплив на ефективність роботи спеціалістів соціальної сфери?
7. Чому? (*відкрите питання*)
8. Що з переліченого Ви віднесете до цінностей соціальної роботи?
9. Що Ви віднесете до основних засад соціальної роботи?
10. Що, на Вашу думку, лежить в основі етичних принципів соціальної роботи?
11. На Вашу думку , які моральні якості є найважливішими в роботі соціального працівника?
12. Необхідність вміння соціального працівника розуміти клієнта, співпереживати, бути чуйним, делікатним , обумовлюється, на Вашу думку...
13. Проранжуйте за важливістю для Вас функції професійно-етичної культури соціальної роботи : від найважливішої до менш важливої
14. Що Ви віднесете до власних моральних переконань?

Зразок опитувальника, використаного у роботі із студентами

Професійна-етика соціального працівника

Шановний студенте!!!
Запрошуємо Вас взяти участь в опитуванні щодо специфіки формування професійної етики та компонентів професійної культури соціального працівника, необхідних для його успішної діяльності. Результати опитування у загальному вигляді стануть основою науково-дослідницького проекту, матимуть вплив на організацію підготовки майбутніх соціальних працівників у закладі вищої освіти. Анкета анонімна (будь-які особисті дані вказувати непотрібно)

:::

Вкажіть курс на якому Ви навчаєтесь *

1

2

3

4

5

6

Чому Ви пов'язали своє життя з даною професією ? *

хочу допомагати людям

це моє покликання

хороші перспективи в кар'єрі

Інше...

:::

Як ви розумієте поняття "професійна-етика"?

філософська наука, об'єктом вивчення якої є мораль, її розвиток, норми і їх роль у суспільстві

одна з фундаментальних теоретичних основ будь-якої професійної діяльності

різновид загальної моралі, що має специфічні риси, які обумовлюються видом і типом діяльності, т...

теорія моральності, що існує у професійному середовищі

специфічний прояв загальної етики у соціальному обслуговуванні населення

Які навчальні дисципліни, пов'язані з професійно-етикою, Вам викладалися в університеті з моменту вашого навчання? *

Текст запитання з довгими відповідями

Чи були ці дисципліни корисні Вам? *

так

Ні

Частково

Інше...

...

Чи вважаєте ви за потрібне вивчати етику та її вплив на ефективність роботи спеціалістів соціальної сфери?

так

Ні

Чи були ці дисципліни корисні Вам? *

так

Ні

Частково

Інше...

Чи вважаєте ви за потрібне вивчати етику та її вплив на ефективність роботи спеціалістів соціальної сфери?

так

Ні

...

Чому?

Текст запитання з короткими відповідями

Що з переліченого Ви віднесете до цінностей соціальної роботи? *

- прагнення до пріоритету особистості відносно суспільства;
- повага конфіденційності у стосунках із клієнтами;
- готовність відокремити особисті почуття і потреби від професійних стосунків;
- прагнення до соціальних змін, які відповідають визнаним проблемам;
- готовність до передачі знань та умінь іншим;
- повага до індивідуальних та групових відмінностей;
- прагнення до розвитку здібності клієнта допомогти самому собі;
- готовність діяти від імені клієнта, незважаючи на можливу фрустрацію;
- прагнення до соціальної справедливості, до економічного, фізичного і розумового благополуччя ...
- прагнення до високих стандартів особистої та професійної етики
- Інше...

інше...

Що Ви віднесете до основних засад соціальної роботи? *

- Наснаження (Empowerment)
- Насамперед – людина (People first)
- Повага до особистості (Respect for persons)
- Право на визначення (The right to self determination)
- Право на залежність (The right to dependence)
- Інше...

...

Що, на Вашу думку, лежить в основі етичних принципів соціальної роботи? *

оберіть до 3 позицій

- віра у цінність, гідність і творчі можливості кожного індивіда;
- визнання права кожної людини на власну думку та переконання, можливість вільно їх висловлюва...

Що, на Вашу думку, лежить в основі етичних принципів соціальної роботи? *

оберіть до 3 позицій

- віра у цінність, гідність і творчі можливості кожного індивіда;
- визнання права кожної людини на власну думку та переконання, можливість вільно їх висловлюва...
- невід'ємне і незаперечне право кожної людини самостійно приймати рішення
- верховенство права та законності
- незалежність, самосійність та ідеологічної нейтральності
- соціальна відповідальність
- компетентність та відповідальність
- Інше...

...

На Вашу думку, які моральні якості є найважливішими в роботі соціального працівника? *

чесність

На Вашу думку, які моральні якості є найважливішими в роботі соціального працівника? *

- чесність
- толерантність
- совісність
- об'єктивність
- уважність
- терпимість
- витримка та стриманість
- любов до людей
- адекватна самооцінка
- оптимізм
- сила волі

14	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Що Ви віднесете до власних моральних переконань? *

- вміння подивитися на свою працю з точки зору інтересів справи, з'ясувати співвідношення між ко...
- теоретична і практична підготовленість спеціаліста до професійної діяльності;
- свідоме ставлення до своєї поведінки та дій у практиці соціальної роботи;
- вольові якості особистості та стійкі форми морального реагування на навколишню дійсність
- інше...

Дякуємо за співпрацю!

Текст запитання з короткими відповідями

**Перелік питань,
використаних для опитування працівників
Чернівецького міського центру соціальних служб**

з метою дослідження специфіки формування професійної етики
та компонентів професійно-етичної культури соціального працівника,
необхідних для його успішної діяльності

1. Вкажіть назву організації, у якій Ви працюєте.
2. Ваш стаж роботи у сфері надання соціальних послуг.
3. Чому Ви пов'язали свою професійну діяльність із соціальною сферою?
4. Що для Вас особисто означає поняття "професійна-етика"?
5. Що з переліченого Ви віднесете до цінностей соціальної роботи?
6. Що Ви віднесете до основних засад соціальної роботи?
7. Що, на Вашу думку, лежить в основі етичних принципів соціальної роботи?
8. На Вашу думку, які моральні якості є найважливішими в роботі соціального працівника?
9. Необхідність вміння соціального працівника розуміти клієнта, співпереживати, бути чуйним, делікатним, обумовлюється, на Вашу думку..
10. Проранжуйте за важливістю для Вас функції професійно-етичної культури соціальної роботи : від найважливішої до менш важливої
11. Що Ви віднесете до власних моральних переконань?
12. Вкажіть, чи користуєтеся Ви послугами супервізора в своїй професійній діяльності в ситуаціях, коли між Вами та клієнтом/іншим фахівцем виникають непорозуміння і дотримання професійно-етичної культури стає важким / неможливим процесом?
13. Аналізуючи власний досвід, визначте рівень важливості професійно-етичної культури в роботі соціального працівника (де 1 - неважливий, 5-дуже важливий)

Зразок опитувальника, використаного у роботі із соціальними працівниками

Запитання   Відповіді   Налаштування

Професійна-етика соціального працівника

Шановний колего!
Запрошуємо Вас взяти участь в опитуванні щодо специфіки формування професійної етики та компонентів професійної культури соціального працівника, необхідних для його успішної діяльності. Результати опитування у загальному вигляді стануть основою науково-дослідницького проекту, матимуть вплив на організацію підготовки майбутніх соціальних працівників у закладі вищої освіти. Анкета анонімна (будь-які особисті дані вказувати не потрібно)

Вкажіть назву організації, у якій Ви працюєте

Текст запитання з короткими відповідями

З короткими відповідями

Обов'язково

Ваш стаж роботи у сфері надання соціальних послуг *

- до 1 року
- від 1 до 3 років
- від 3 до 5 років
- від 5 до 10 років
- 10-15 років
- більше 15 років

Чому Ви пов'язали свою професійну діяльність із соціальною сферою? *

- хочу допомагати людям
- це моє покликання
- хороші перспективи в кар'єрі
- Інше...

Інше...

Що для Вас особисто означає поняття "професійна-етика"?

філософська наука, об'єктом вивчення якої є мораль, її розвиток, норми і їх роль у суспільстві

одна з фундаментальних теоретичних основ будь-якої професійної діяльності

різновид загальної моралі, що має специфічні риси, які обумовлюються видом і типом діяльності, т...

теорія моральності, що існує у професійному середовищі

специфічний прояв загальної етики у соціальному обслуговуванні населення

Що з переліченого Ви віднесете до цінностей соціальної роботи? *

- прагнення до пріоритету особистості відносно суспільства;

- повага конфіденційності у стосунках із клієнтами;

- готовність відокремити особисті почуття і потреби від професійних стосунків;

- прагнення до соціальних змін, які відповідають визнаним проблемам;

Що з переліченого Ви віднесете до цінностей соціальної роботи? *

- прагнення до пріоритету особистості відносно суспільства;

- повага конфіденційності у стосунках із клієнтами;

- готовність відокремити особисті почуття і потреби від професійних стосунків;

- прагнення до соціальних змін, які відповідають визнаним проблемам;

- готовність до передачі знань та умінь іншим;

- повага до індивідуальних та групових відмінностей;

- прагнення до розвитку здібності клієнта допомогти самому собі;

- готовність діяти від імені клієнта, незважаючи на можливу фрустрацію;

- прагнення до соціальної справедливості, до економічного, фізичного і розумового благополуччя ...

- прагнення до високих стандартів особистої та професійної етики

Інше...

Що Ви віднесете до основних засад соціальної роботи? *

- Наснаження (Empowerment)
- Насамперед – людина (People first)
- Повага до особистості (Respect for persons)
- Право на визначення (The right to self-determination)
- Право на залежність (The right to dependence)
- Інше...

...

Що, на Вашу думку, лежить в основі етичних принципів соціальної роботи? *

оберіть до 3 позицій

- віра у цінність, гідність і творчі можливості кожного індивіда;
- визнання права кожної людини на власну думку та переконання, можливість вільно їх висловлюва...
- невід'ємне і незаперечне право кожної людини самостійно приймати рішення

...

Що, на Вашу думку, лежить в основі етичних принципів соціальної роботи? *

оберіть до 3 позицій

- віра у цінність, гідність і творчі можливості кожного індивіда;
- визнання права кожної людини на власну думку та переконання, можливість вільно їх висловлюва...
- невід'ємне і незаперечне право кожної людини самостійно приймати рішення
- верховенство права та законності
- незалежність, самосійність та ідеологічної нейтральності
- соціальна відповідальність
- компетентність та відповідальність
- Інше...

На Вашу думку, які моральні якості є найважливішими в роботі соціального працівника? *

- чесність

⋮

На Вашу думку , які моральні якості є найважливішими в роботі соціального працівника? *

- чесність
- толерантність
- совісність
- об'єктивність
- уважність
- терпимість
- витримка та стриманість
- любов до людей
- адекватна самооцінка
- оптимізм
- сила волі
- Інше...

+

📄

Tr

📷

📺

☰

Необхідність вміння соціального працівника розуміти клієнта, співпереживати, бути чуйним, делікатним , обумовлюється, на Вашу думку, ... *

- своєрідністю соціальної роботи
- серйозністю проблем у житті клієнтів
- почуттям високої моральної відповідальності, готовності до виконання свого обов'язку
- поєднанням в особі соціального працівника високого рівня професійної кваліфікації та особливих ...
- Інше...

+

📄

Tr

📷

📺

☰

⋮

Проранжуйте за важливістю для Вас функції професійно-етичної культури соціальної роботи : від найважливішої до менш важливої *

- регулятивна
- виховна
- оціночна
- організаційна

+

📄

Tr

📷

📺

☰

...

Проранжуйте за важливістю для Вас функції професійно-етичної культури соціальної роботи : від найважливішої до менш важливої *

- регулятивна
- виховна
- оціночна
- організаційна
- керівна
- мотиваційна
- координаційна
- регламентуюча
- відтворююча
- комунікативна
- соціалізуюча

- соціалізуюча
- прогностична
- превентивна
- інформаційна
- стабілізуюча

...

Що Ви віднесете до власних моральних переконань? *

- вміння подивитися на свою працю з точки зору інтересів справи, з'ясувати співвідношення між ко...
- теоретична і практична підготовленість спеціаліста до професійної діяльності;
- свідоме ставлення до своєї поведінки та дій у практиці соціальної роботи;
- вольові якості особистості та стійкі форми морального реагування на навколишню дійсність
- Інше... _____

Вкажіть, чи користуєтеся Ви послугами супервізора в своїй професійній діяльності в ситуаціях, коли між Вами та клієнтом/іншим фахівцем виникають непорозуміння і дотримання професійно-етичної культури стає важким/неможливим процесом? *

не користуюся

користуюся рідко

користуюся

часто користуюся

Аналізуючи власний досвід, визначте рівень важливості професійно-етичної культури в роботі соціального працівника (де 1 - неважливий, 5- дуже важливий) *

1

2

3

4

5

5

Додати опцію або додати варіант "Інше"

Обов'язково

Дякуємо за співпрацю!

Текст запитання з короткими відповідями

Додаток В**«Тренінг із формування комунікативних умінь і навичок
трудового колективу» (коротка характеристика)**

Кількість учасників: до 10 осіб

Час :1 год. 30 хв.

Завдання тренінгу:

- розширення можливостей встановлення контакту в різних ситуаціях спілкування;
- відпрацювання навичок розуміння інших людей, себе, а також взаємин між людьми;
- опанування навичок ефективного слухання;
- активізація процесу самопізнання та самоактуалізації;
- розширення діапазону творчих здібностей.

Тренінг складається з декількох етапів:

Етап 1. Знайомство.

- Вправа «Візуальне відчуття»
- Вправа «Крізь скло»
- Вправа «Дискусія»
- Вправа «Так»
- Вправа «Передавання руху по колу»

Етап 2. Техніка активного слухання.

- Вправа «Найnudніша розповідь»
- Вправа «Диспут»
- Вправа «Суперечка за присутності свідка»
- Вправа «Карусель»

Етап 3. Завершальне заняття.

- Вправа «Остання зустріч»

Тренінг «Розвиток професійної етики соціального працівника»

(коротка характеристика)

Кількість учасників: до 10 осіб

Час: до 1 години.

Мета тренінгу: сприяння усвідомленню службовцями змісту основних понять професійної етики і забезпечення оволодіння ними уміннями та навичками вирішення актуальних етичних дилем підприємницької діяльності.

Основні завдання тренінгу:

1. Аналіз змісту основних понять універсальної і професійної етики.
2. Оволодіння основними кроками здійснення морального вибору та етичного вчинку.

Розроблений тренінг передбачає п'ять послідовно здійснюваних кроків, заснованих на застосуванні активних форм і методів психологічного навчання:

1. Розвиток навичок самопрезентації і налагодження стосунків з іншими учасниками.
2. Розвиток моральної свідомості службовця.
3. Формування навичок етичної поведінки службовця в організації.

Тренінг складається з трьох етапів:

Етап 1. Розвиток навичок самопрезентації і налагодження стосунків з іншими учасниками.

- Вправа «Представлення себе»
- Вправа «Висловлення вражень один про одного»
- Вправа «Невербальний контакт»

Етап 2. Розвиток моральної свідомості службовця.

- Робота в парах

Етап 3 Формування навичок етичної поведінки службовця.

- Робота в парах. Учасники тренінгу ознайомлюються з ситуацією «Крадіжка» і опрацьовують у парах усі запитання для обговорення.

Звершення тренінгу: ВПРАВА «НАМАЛЮЙ СВІЙ НАСТРІЙ»